

Стефан Илчев

**РЕЧНИК НА ЛИЧНИТЕ И ФАМИЛНИТЕ
ИМЕНА У БЪЛГАРИТЕ**

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от речника не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Стефан Илчев, автор, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-003-9

Стефан Илчев

**РЕЧНИК НА ЛИЧНИТЕ И ФАМИЛНИТЕ
ИМЕНА У БЪЛГАРИТЕ**

Този речник обхваща личните и фамилните имена у българите от Освобождението насам, като някои се проследяват от по-далечно минало.

На имената се посочва – доколкото това може да се установи – произходът и значението, мястото, където се срещат, а в отделни случаи и годината, когато са записани или когато са родени лица с по-редки имена.

Задачата на речника е да запознае читателите с историята и значението на имената, с основните принципи, по които те се създават, а заедно с това да надзърне в една малко изследвана страна от културата и душевността на българина и да повдигне въпроса за повече българщина и национално достойнство в нашата антропонимия.

Въпреки дългогодишното събиране и проучване, в речника има непълноти и недостатъчно убедителни тълкувания, които не можаха да бъдат избегнати. В тази област предстои още много да се работи.

СЪДЪРЖАНИЕ

Извори	7
Използвани речници	8
Увод	9
Лични имена	9
Пластове в имената	9
Значение на имената	12
Пожелателни имена	12
Защитни имена	14
Преосмислени имена	15
Борба с чуждите имена	16
Избиране на имена	18
Форми на имена	20
Мъжки имена	20
Женски имена	23
Видоизменяне на имената	25
Фамилни имена	34
Предосвобожденски фамилни имена	34
Форми и ударение на днешните имена	36
Състав и значение на имената	39
Бележки за фонетиката на имената	43
Речник	45
Обратен списък на личните имена	773

ИЗВОРИ

Имената са събирани от различни печатани и непечатани извори и от живата реч. От печатаните извори по-важни са:

Найден Геров, Кръстни имена (в края на V том на Речник на българския език). Някои имена са пропуснати в този списък, но ги има на азбучния ред в самия речник.

Братя Миладинови, Собствени народни имена (в сборника Български народни песни).

Д. Вукадинов, Списък на западнобългарските народни имена, СБНУ XV. 1898.

Л. Милетич, Поменици на манастира „Св. Ив. Бигор“, Дебърско, и Пречиста, Кичевско, СпАК XVI, 1918 и XVIII, 1919.

Никола Милев, Български лични и семейни имена от XVII век, Известия на Народния етнографски музей, III, кн. 3 и 4, София, 1921.

П. Мутафчиев, Из нашите старопланински манастири, СБАК, 15, 1931.

Спомоществатели на възрожденски книги – в края на книгите, издавани от 1825 г. до Освобождението.

Български алманаси – от *П. А. Петров и др.*, 1893, от *Ст. Митев*, 1900, *Хр. Даалиев*, 1908, д-р *Ив. Парлапанов*, 1917.

Густав Вайганд, Българските собствени имена–произход и значения, София, 1926.

Именник, сир. списък на имената, които се дават при св кръщение, Издание на Св. Синод, София, I изд. 1927, II изд. 1942.

Асимилаторската политика на турските завоеватели, съставител *Петър Петров*, София, 1962.

Йордан Заимов, Из панагюрската ономастика, Сборник Панагюрище и Панагюрският край в миналото, София, 1961.

Йордан Заимов, Принос към проучването на местните имена в Южна Добруджа, София, 1956.

Телефонни указатели на София и други градове от последните години.

Списъци на избирателите на разни градове и села, издавани между 1940 и 1950 г.

Списъци на наградени многодетни майки. Столичните вестници от март 1952 и януари 1953 г.

Стари и нови вестници, некролози, надгробни надписи.

Като материал за антропонимия писмените извори имат две слаби страни – в повечето от тях не е посочено ударението на имената и тук-там се срещат печатни грешки. Затова много по-надежден извор са ръкописните регистри на населението в народните общински съвети – от тях имената са вадени в присъствие на местни хора, които посочваха верния изговор и понякога даваха сведения за историята или произхода на името. Така е събиран материал от почти всички наши градове и голям брой села. Друг надежден извор е личната анкета с отделни лица, особено с ученици през дългогодишната ми преподавателска практика.

ИЗПОЛЗВАНИ РЕЧНИЦИ

- Найден Геров*, Речник на българский език. Пловдив, 1895–1904.
Т. Панчев, Допълнение на Българския речник от Н. Геров. Пловдив, 1908.
Стефан Младенов, Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, 1941.
В. Георгиев и др., Български етимологичен речник, св. I–V. София, 1962–1966.
Никола Ванчев и др., Турско-български речник. София, 1962.
Иван Пенаков и др., Румънско-български речник. София, 1962.
М. Филипова и др., Гръцко-български речник. София, 1957.
Н. А. Петровский, Словарь русских личных имен. Москва, 1966.
Д. А. Магазаник, Турецко-русский словарь. Москва, 1945.
Fr. Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Vindobonae, 1862–1865.
C. Alexandre, Dictionnaire grec-français. Paris, 1874.
Albest Dauzat, Dictionnaire étymologique des noms de famille et prénoms de France Paris, 1951.
N. A. Constantiescu, Dictionar onomastic romastic romînesc. Editura Academiei Republicii populare romîne, 1963.

УВОД

ЛИЧНИ ИМЕНА

ПЛАСТОВЕ В ИМЕНАТА

Личните имена у българите са възниквали или са възприемани през различни епохи.

Най-стар пласт съставят имената, наследени от далечното минало, които се срещат и у другите славянски народи, като Владимир, Владислав, Драгомир или съкратените им форми Драго, Миро, Слав, Нягул, Семко, Сульо, Требел.

С настаняването на Балканския полуостров българските славяни ще да са възприели имена и от тракийския субстрат, но за тях нямаме положителни данни. Засвидетелстваните тракийски имена от нашите земи, като Бизис, Дадас, Долес, Котис, Мендас, Раскос, Садалас, Садокос, Севтес, Терес¹, може би са преобразени в нашите Бизо, Дадо, Доле, Коте, Мендо, Раско, Садо, Сево, Сефтора, Терьо, но това е само предположение. За днешния българин тези имена са свързани с други основи и с преосмислени по тях. Оцелели са имена от латински корени. Едни от тях може би са останали от старото романизирано население, а други да са по-късни заемки от румънски и арумънски. Такива са Буньо, Негра, Negro, Неро, Премо, Пуро, Пурош, Рута, Руте, Руфе, Руфо и редица други. Тях не бива да смесваме с чисто румънските имена, които се срещат сега в крайдунавските села и градове и чиито носители са български власи. Старите имена от тракийски и латински корени можем да приемем за втори пласт.

С идването на Аспаруховите българи е навлязъл трети пласт лични имена. За оригиналния вид и скритото значение на тези първобългарски имена разполагаме с оскъдни сведения, защото сравнително малко от тях се срещат в историческите паметници, а другите, по-много, са били подложени на промени и изхабяване в устата на безкнижния народ. При това те не са свързани с понятни славянски думи, нито с някои календарски светии, поради което първоначалната им правилна форма се е заличила в езиковото съзнание на народа. Засега можем само да допускаме, че днешни

¹ В. Бешевлиев, Проучвания върху личните имена у траките, София, 1965.

български имена, като Джута, Жоте, Кедо, Пижо, Пуше, Шоле и много други, за чийто произход още няма задоволително обяснение, може би крият изменен първобългарски, кумански или печенежки корен. Първобългарски са и имената на нашите ханове и боляри отпреди покръстването, както и някои по-сетнешни. През време на дългото гръцко и турско робство почти всички те са изчезнали от народната традиция, а в по-ново време част от тях са възобновени по книжовен път.

С покръстването на българската държава в 865 г. у нас нахлуват масово християнските имена от източноправославния календар. Дори самият княз Борис I е получил второ име – Михаил. По произход християнска имена са главно староеврейски, гръцки и латински.

Еврейските имена са заети от Библията – Стария и Новия завет. Те отразяват един дълбоко религиозен мироглед и вяра за общението човека с бога.

Гръцките имена са най-многобройни, защото повечето православни светци и светици произлизат от елинизирани области на Източното Средиземноморие. По значение гръцките имена са доста разнообразни, дори поетични. Понеже около $\frac{2}{3}$ от календарските светии и мъченици имат гръцки имена, техният брой у нас надминава двеста, а с производните и видоизмени форми – няколко пъти повече.

Латинските имена се срещат главно у католиците. У нас има малко латински имена, и то преминали през гръцки.

Всички тези календарски имена образуват четвърти пласт в нашата антропонимия. Близки до тях са и имената, които означават някое черковно понятие, книга, евангелски град и под., например Ангел, Ставри, Псалтир Салтир, Витлием, Йерусалим.

Въпреки вековното турско робство, поради разликата в религия турски лични имена не са възприети у нас. Мохамедански имена (повече от арабски произход) се срещат само у помаците. Извън тях се срещат неголям брой имена, в които се крие турски корен, но те са образувани на българска почва от познати турски думи. Такива са Демир, Курти, Каро, Севда Султана, Сърма и др. Има също някои прякори или псевдоними на видни хайдути, с които са прикривали истинското си име, например Чавдар, Индже, Атмаджа.

Тези турски имена и псевдоними съставят пети пласт.

От Възраждането насам у нас все повече възникват имена, които отразяват политически, литературни и други влияния. Например към края на турско робство се появи личното име Венелин. Всъщност то е фамилно име на руския писател-историк Юрий Иванович Венелин, чиито книги за

българите му бяха спечелили симпатията на нашата интелигенция. Малко по-късно, та и след Освобождението у нас зачестява рядкото преди това име Александър. Явно е, че родителите или кръстниците са имали предвид не календарския светия, а руския император Александър II. В същото време зачестява и името Владимир, син на Александър II. През време на Освободителната война се прочули някои руски военачалници и покрай това се явили имената Гурко, Скобел, Калитин.

Когато Фердинанд Кобург станал княз на българите в 1887 г., това име не било познато у нас; сега почти във всяка околия има по двама-трима Фердинандовци и те са хора на преклонна възраст или вече покойници.

След Октомврийската революция у нас се явиха лични имена Ленин, Будьони, Леваневски и др., а в годините непосредствено преди 9 септември 1944 г. има и случаи на скрити политически имена, някои заети наготово от руски като Нинел (обратно четене на Ленин), Владилен (= Владимир Илич Ленин, Вилдирас (= Владимир Илич Ленин, диктатура на работници и селяни), Интерна (Интернационал), Клароза (*Клара* Цеткин и *Роза* Люксембург), Петилетка и др.

Увлечението по имена на политически лица и актуални събития понякога носи неприятни изненади. Наскоро след Октомврийската революция някои бащи у нас бяха кръстили синовете си Троцки, после трябваше да им сменят името. През 1935 г. един в Ломско кръстил сина си Хитлер, а сега се казва Христо. Срещал съм още имената Рузвелт, Мао Дзъдун, Сукарно, а към 1945–1950 г. зачестиха имената Сталин и Сталинка. Тези примери ясно показват колко е рисковано да се вземат имена на политически дейци, за които историята не е казала последната си дума.

Най-сетне има и – така да се каже – патологични случаи на политически увлечения. Например: към декември 1941 г. японските войски превзеха Сингапур и Рангун. Един-два дена след това в Пловдив се родили на някой си разпален аксиалист близначета момче и момиче. И кръстили момчето Сингапур, а момичето – Рангуна...

Друг източник на имена е литературата. Още през втората половина на XIX в. у нас се явяват имената Геновева и Графица – от представлението „Многострадалната Геновева“. Към 1908–1910 г. често представяха Вазовата драма „Борислав“ – и мнозина родители почнаха след това, та и до днес да кръщават децата си Борислав и Тамара. Литературно влияние сочат и имена като Людмил и Людмила, Робинзон, Маргарита, Ивайло, Ингеборг, Албена, Пушкин, Вазо, а често срещаното в някои градове и села име Емил се дължи на известното съчинение на Ж.-Ж. Русо – „Емил“, което преди години беше настолна книга на мнозина наши по-будни и

прогресивни учители. Тази мода беше позагълхнала, но напоследък пак се оживи – този път от съветската литература. Тук спадат имена като Аксиния, Олег, Чайка и др.

Наред с литературата извор на лични имена стана и киното – Бригита, Евелина, Марлена, Наргиса, Патриция, Радж.

Ако приемем политическите и литературните имена за шести пласт, последния, седмия, ще съставят имената от думи, които означават някой предмет на модата или техниката. Имало ги е още в миналото – Атлаза, Кадифа, Седефчо, Сърма, има ги и в по-ново време – Грамофонка, Телефонка, Салфетка, Радиум и редица други.

ЗНАЧЕНИЕ НА ИМЕНАТА

Всички имена са възникнали с определено значение. За чуждите по произход българинът изобщо не се интересува какво значат. За него те са просто имена на календарски светии, исторически лица и др., а впоследствие – на дядото, бабата или някой близък роднина, чието име подновяват внуците.

Не така обаче стои въпросът с българските имена. Значението на едни от тях е ясно и сега (Веселин, Гълъб, Добри, Драга, Златко, Любен, Радко, Ружа, Цветан), а на други е избледняло, защото са образувани от старинни и редки думи или са свързани със забравени вече народни обичаи и поверия (Гальо, Гърдьо, Доста, Обретен, Пометко).

По семантика българските народни имена могат да се разделят на две големи групи, между които не винаги се долавя ясна граница – пожелателни и защитни.

Пожелателни имена

В пожелателните имена е вложено желанието на родителите за бъдещето на детето.

Живот и здраве: Дабижа (да бъде жив, да живее), Живко, Живка, Здравко, Здравка. Пожелание за дълъг живот се крие и в имена, като Арда, Искър, Дунав, Струма (да не пресъхва, да е вечен като реката).

Род и семейство: Брайко, Брайно, Братан, Браян (да живее с братя и сестри, да му казват брайно), Байо, Байко, Байно (да порасне, да стане байко ‘бате’ на по-млади братя и сестри), Везенко, Везьо (да е привързан към рода и близките си), Родьо, Рода, Родка, Родан, Родана (да продължи рода), Лозьо, Лозан, Лоза, Лозена (да продължи лозата, т.е. рода, влаката), Татьо, Татой, Татун, Татунчо, Татина (да бъде като татко си, да го наследи

и замести), Новко, Новка (да поднови рода), Заварин, Заваринка (да го заварят, да дочака по-млади братя и сестри или деца и внуци), Меньо, Мянко, Мена, Мяна (да порасне, да стане за женене и да прати или да получи *мена* – годежен дар).

Успех в живота: Първан, Първо, Първа, Първена (да бъде пръв, първенец в живота), Видьо, Виден, Вида, Виденка (да бъде виден, бележит), Вельо, Велчо, Велико, Вела, Велика (да бъде голям, велик), Сретен, Сретко, Сретя (да е честит, да има *срета* – щастие в живота).

Сила и храброст: Воин, Войно, Войка (да бъде юначен), Бойо, Бойко, Бойка (да се боят от него, да бъде властен), Страхил (да се страхуват от него), Силян, Силяна (да бъде силен), Храбро (да бъде храбър), Грудни, Груйо, Груда, Грудка (да бъде як и набит като грудка).

Качества на характера: Веселин, Веселина (да е весел и да весели близките си), Ради, Радко, Рада, Райка (да бъде радостен, да се радва или да радва близките си), Драго, Драган, Драгой, Драга, Драгана (да е драг на хората), Добри, Добрин, Добра, Добрена (да бъде добър), Мила, Милка, Милен, Милена, Милован, Миладин (да бъде мил), Искрен, Искрьо, Искра (да бъде искрен, откровен, сърдечен).

Телесна хубост: Хубан, Хубен, Хуба; Лепо, Лепой, Лепа (да е *леп*, хубав), Гиздьо, Гизда, Гиздана; Вакльо, Ваклин, Вакла, Ваклина (да бъде вакъл – с хубави черни очи и вежди), Косан, Косена (да има хубава буйна коса), Къдрьо, Къдрин, Къдра (да има къдрава коса), Руси, Русей, Руса, Руска (да има хубава руса коса), Белчо, Бельо, Белин, Бела (да бъде бял, хубав), Румен, Румена, Румяна (да бъде румен), Младен, Младена (да младее, да бъде с младежки вид), Юно, Юнчо (да бъде *юн* = млад, младолик).

Близки до пожеланията за телесна хубост са имената, които сами по себе си означават хубави и приятни неща, а именно:

Цветя: Аглика, Иглика, Божур, Божура, Босилко, Босилка, Невен, Невена, Перуника, Ружа, Смил, Смилен, Смилена, Смин, Сминка, Стратор, Теменуга, Теменуша, Трендафил, Трендафила, Цвета, Цвята, Цветко, Цвятко, Цветан.

Билки и треви: Билка, Биляна, Билко, Билчо, Девесил, Детелин, Детелина, Имелка, Тентява, Чубра, Чубрин.

Дървета и плодове: Вишна, Вишньо, Калин, Калина, Крушо, Круша, Череша, Ябълка, Явор, Ягода, Ягодинка, Ясен.

Птици: Гълъб, Гълъбин, Гълъбена, Паун, Пауна, Пауница, Славей, Славейко, Славейка, Сокол, Соколена.

Небесни светила: Звезда, Звездена, Звезделина, Звездо, Звезделин, Деница, Зорница, Слънчо.

Защитни имена

Защитните имена, както и пожелателните са свързани с първобитната вяра в магическата сила на словото. Тяхното предназначение е преди всичко борба с детската смъртност. Когато на някои съпрузи първите деца мрели, те дават на новата си рожба такова име, което да я пази от преждевременна смърт. Защитните имена са няколко вида:

а) От глаголен корен със значение „стоя, трая“: Стойо, Стойко, Стоян, Стоимен, Стойка, Стояна, Станьо, Станко, Станой (да ни стои, да остане жив), Трайко, Трайчо, Траян, Траяна (да трае, да живее), Прифан (да се прихване, да оцелее), Седенка (да се заседи).

б) От дума, която означава здрав, твърд и не особено ценен предмет: Камен, Кремен, Кремена, Желязко, Желяза.

в) От названието на обикновен домашен предмет, част на къщата, колата, ралото: Стрехчо, Праго, Пометко, Брусо, Скобел, Рукан, Блехо, Опленчо, Ралник.

г) „Грозни“ имена, т.е. имена, които предпазват от зли очи: Грозьо, Гърдьо (*гърд* = грозен), Черньо, Сиво, Сяро (*сяр* = сив), Гарчо (*гар* = сив, мургав), Гриво (*грив* = сив, сивоок).

д) Имена около подхвърляне. Към средствата за борба с детската смъртност спада и широко практикуваната допреди две-три поколения **символична жертва**. Ако на родителите мрели децата или се родило хилаво дете, за което се боели дали ще остане живо, „подхвърляли“ го рано сутрин на улицата или край кладенеца и гледали от закрито място кой ще мине пръв да го намери. Който го *найде* или *обрете*, той става кръстник на детето и му дава било своето име, било: Найден, Найда, Обретен, Обретко. Ако вместо човек най-напред дойде и помирише подхвърленото дете някое домашно животно – крава, куче, прасе, загрижените родители си казват, че такъв е бил късметът на детето им, и може да го кръстят Кравьо, Кравко, Крава, Воло, Кучо, Кучкан, Песьо, Песан, Прасо. И вярвали, че с това са избягнали проклятието и детето ще оцелее до дълбока старост.

е) Търсене на име. Проклятието над родителите да не им траят децата може да се избегне и с ново име, каквото няма в рода и в близката околност. Такива са някои съвсем редки черковни имена или просто от израза „Търся име“, „Диря име“, „Питам за име“ вземат първата дума и образуват Търса, Търсена, Търсан, Търсанко, Дирьо, Диран, Дира, Пито, Питьо, Пита, Прашо, Прашан, или втората дума – Имо, Имена.

ж) Защита от други беди. Според наивното вярване па нашите баби и деди някои имена крият сила да предпазват и от други напасти, каквато бива понякога нежеланото многодетство. Когато се раждат все момичета

(а всеки родител иска да има преди всичко мъжка рожба), кръщават четвъртото или петото момиче Доста, Достена или Стига („доста ни са вече момичета“) – за да се роди след него момче. Когато се раждат прекалено много деца, кръщават десетото или дванайсетото Запрян, Запaryana, Заприн, Запрен (да спрат, да не се раждат повече). Такова име са давали понякога, за да спрат не ражданията, а умиранията.

Магическата сила на името можела за цял живот да служи като защита против беди и диви зверове. А понеже най-опасният звяр за човека и стоката му по нашите места е вълкът, широко разпространени са имената Вълко, Вълчо, Вълкан, Вълкана. Иначе казано: понеже сам той е „вълк“, няма да му вредят вълците. Същия смисъл имат по-редките имена: Змейо, Змейко (да пази човека от змии и змейове), Огньо, Огнян (да го пази от огън и пожар), Сипко, Сипана (да го пази от болест сипаница). Подобно апотропично значение крият имената Обичка, Обецан, Дупчо, може би още Куцо, Куцар и др.

ПРЕОСМИСЛЕНИ ИМЕНА

Когато някое чуждо по произход и с непонятно значение име напомня българска или позната у нас чужда дума, хората го свързват с тази дума и го смятат за образувано от нея. Така от гръцкото име Тихон (щастливец) са възникнали имената Тихо, Тихол, Тиха, Тишка – и ние смятаме, че крият значение „тих“. От гръцко Продром, Продрум (предтеча, предшествени) е образувано Друми и преосмислено по думата *друм*: да е вечен като селския друм. Първобългарското име Боян (богат) влиза в системата на имената от *боя се*: Бойо, Бойко, Бойчо, Бойка. От еврейското име Михаил образуват редица съкратени форми: Михо, Мико, Мино, Миньо, Минк Минчо, Мичо, Мишо. Когато към началното *ми-* има и *л* – Мильо, Милко, Милчо, новата форма се слива с групата български имена от корен *мил*: Мила, Милка, Милан, Милен. От гръцкото *εμπαρμένη* (съдба) произлиза името Ермен, Ерменко, Ерменка, но съкратената западнобългарска форма Ерма се покрива с името на река Ерма и вече спада към личните имена, образувани от реки. Имената Рилко, Рилчо, Рила, Рилка лесно могат се изведат от гръцкото Кирил или еврейското Рахила, но понеже се срещат главно в Югозападна България, преосмислят се по планината Рила. Така с по-големи или по-малки промени са преосмислени още редица имена: Иван, видоизменено на Иво, Ива и сближено с горското дърво *ива*; Алипи станало Липо, Липан, повече напомня дървото *липа*; Лило е видоизменено от Илия и свързано с Лила, Лиляна – от *лиляк*; от Киприян се получава

Кипро, Кипра – по прилагателното *кипър*. Същото става и с имена от славянски произход. Старинното Краеслав е значело „слава на страната, слава на родния край“, а съкратените форми Крайо, Крайчо, Крайна са преосмислени по *край* (свършек), както Доста и Запрян.

Старинната дума *мер* (мъръ), която се среща в имена като Витомер, Владимир, Драгомер, Станимер, е значела ‘велик, славен’, а после е преосмислена с много по-употребимото *мир* ‘мир, спокойствие’ и ‘свят’. Едни от днешните имена на *-мир* са от по-стари на *-мер*, а новообразуваните са направо от *-мир*.

БОРБА С ЧУЖДИТЕ ИМЕНА

Календарските имена – еврейски, гръцки и латински – са ни били натрапени от византийските църковни власти, но както в миналото, така и днес те са чужд елемент, чуждо тяло в нашия езиков и народен организъм.

Ето защо българинът открай време се е стремял да ги асимилира, да ги направи понятни по значение и по-лесни за изговор. Това се постига чрез **превод** и чрез **съкращаване**.

Понеже в недалечното минало мнозина образовани българи са знаели гръцки език, те разбирали значението на голяма част от имената и ги превеждали. Например ако дядото се казва Тодор или Доротей, което ще рече ‘дар от бога, божи дар’, кръщават внука Божидар. Така и традицията е спазена, и дядото доволен, и името понятно.

Превеждане на гръцки имена е ставало наредко още в старобългарско време, но се е засилило през Възраждането. Това е отразено и в нашата литература. За илюстрация да вземем две места от Вазовите „Чичовци“.

Селямсъзът изрежда на поп Ставри имената на синовете си: „Петър съм кръстил на дяда Петра... Кръстя на вуйча Ставря – Ставри по български се вика Кръстьо, от Ставрос, но аз мразя патриката, както знайш. – Адаши сме – казваше поп Ставри.“ По-нататък Вазов говори за Иванчо Йотата: „Затова често караше дъщеря си Андроникия, или Мужепобедителка, както я наричаше в български превод мусикословеснейши Хаджи Атанасия, да му пее известната патриотическа песня.“

Ето още няколко български имена, които по всичко изглежда, че са превод на съответни гръцки: Благородна – Евгения, Боголюб – Теофил или Филотей, Възкресия – Анастасия, Кръстьо – Ставри, Надежда – Елпида, Небесна – Урания, Пастирко – Пимен, Спас – Сотир, Сребро – Аргир, Царева – Василка.

Срещу редица други имена от български корен има близки, дори напълно еднакви по значение гръцки или латински, но в повече случаи българските ще да са възникнали самостоятелно и семантичната близост е случайна. Такива са: Богдан – Теодосий, Божана – Теофана или Теопия, Венеци, Венцеслав – Стефан, Веселин – Иларион, Воин, Войно – Страти, Стратия, Господин – Кирил, Желязко – Сидер, Жива, Живка – Зоя, Запрян – Стамат, Звезда – Стела, Злата – Хриса, Златко – Хрисант, Камен – Петър, Къдрин – Згуро, Люба – Агапия, Малчо – Павел, Мира – Ирина, Руса, Руска–Ксанта, Светла – Фота, Сретен, Сретко – Тихон, Черньо – Мавро, и много други.

Създаването на български имена по чужд образец става не само с оглед на буквалното значение на чуждото име, но и какво напомня то, с какво е свързано.

Гръцката дума *παρασκευή* значи буквално ‘подготовка, приготвяне’, но гърците наричат така и седмичния ден петък (подготовка за празника събота – по еврейската система). Поради тази връзка между подготовка и петък срещу името Параскева у нас възниква и Петка. (В календара има света Параскева – гръцка светица, и преподобна Петка – българска). Понататък от женското име Петка се образува Петко, което е отделно от Петър.

Еврейската дума *шабат* ‘почивка’ по византийски се изговаря *σάββατον* и значи ‘събота’. Срещу мъжкото име Сава или Савва у нас се явява Събо, Съби, Събчо, Съба, Събка, Съботин.

Κυριαχή на гръцки значи ‘неделя’ (ден господен), а срещу личното име Кириак, Киряк имаме Недельо, Неделчо, Недялко, Неделя, Недялка и множество производни.

На гръцки *Κυριαχή ἵδν Βαῖδν* значи ‘Върбница’. Срещу редките у нас гръцки имена Вайо, Вая, а може би и независимо от тях, само във връзка с черковния празник възникват българските Върба, Върби, Върбан, Върбен, които не спадат към другите народни имена от названия на дървета и цветя като Явор, Ясен, Яблен, защото върбата минава за малоценно дърво.

Черковният празник Благовещение на гръцки е *Εὐαγγέλιον* и оттам идва името Евангел, Вангел. У нас на едни места смятат името Благой за образувано направо от прилагателното *благ*, а другаде – като еднозначно е Вангел.

Този начин на борба с чуждите имена изисква не само будно национално съзнание, но и познаване на езика. Ето защо неукният народ, като не можел да превежда, само е съкращавал и опростявал дългите и мъчноизговорими чужди имена. От многосричното Емануил става Манол, Мано, Маньо,

Манчо, от Пантелеймон – Пано, Панто, Пандо, от Хараламби – Ламбо, Ламби, от Константин – Коце, от Николай – Кольо, от Елисавета – Вета, Екатерина – Ката, Анастасия – Сия, Сийка.

Докато народът, от една страна, съкращава и видоизменя имената, от друга страна, църковните и училищните власти – независимо дали гръцки или български – упорито държат на пълните календарски имена. И съществува една хилядолетна борба между народ и църква. Простолудието несъзнателно създава и поддържа съкратените и видоизменени форми, църквата и интелигенцията съзнателно дърпат назад към историята и календара. Един пример пак от Вазовите „Чичовци“. Като изрежда имената на многочислената си челяд, Иван Селямсъзът споменава и сина си Манол. – Емануил – забеляза му строго поп Ставри – „и роди сина и нарече ему имя Емануил“...

От Освобождението насам все повече надделяват пълните календарски форми, а голяма част от съкратените вече се срещат само във фамилните имена. Ето примери, взети от Телефонния указател на София, 1966 г. Антон Дочев, Георги Георундов, Георги Гергов, Георги Геров, Георги Гетов, Георги Гецов, Георги Гешов, Георги Гицов, Георги Гичев, Георги Гогов, Георги Гюров, Димитър Диков, Димитър Дилков, Димитър Дилов, Димитър Дилчев. Димитър Димов, Димитър Димчев, Димитър Митев, Димитър Митов, Димитър Митрев, Димитър Митров, Димитър Мицев, Димитър Мицов, Димитър Мишев, Димитър Мишков, Иван Вандов, Иван Ванков, Иван Вачев, Иван Вачков, Иван Йовков, Иван Йовчев, Иван Йолов, Иван Йонков, Иван Йонов, Иван Йончев, Иван Йотов, Иван Янев, Иван Янков.

Това „окалендаряване“ е засегнало и някои български по произход имена, напр.: Васил Велев, Васил Величков, Васил Велков, Васил Велчев, Васил Вутов, Васил Вълев, Васил Вълков, Стефан Станчев, Стефан Тенев, Стефан Стоев.

Оттук се вижда, че през XIX в., когато са живели дедите, официалните им имена са били Дочо, Гьорунда, Герго, Геро, Гето, Гешо, Гецо, Гицо, Гичо, Гого, Гуро, а внуците, наши съвременници, „подновяват“ техните имена, но с календарска форма: Антон, Георги, Димитър, Стефан. Така народните имена остават само за домашна употреба, намаляват и голяма част от тях отмират.

ИЗБИРАНЕ НА ИМЕНА

Според широко разпространената народна традиция първородното дете се кръщава, ако е мъжко – на дядото, ако е женско – на бабата от

бащина страна. За него смятат, че се ражда с готово име и идва да поднови старите.

Второто дете подновява дядото или бабата от майчина страна. Следващите деца ги кръщават на някой близък роднина или на самия кръстник, който най-често е също така близък роднина.

От това правило се допуска изключение, когато детето се роди на някой голям празник. Тогава му дават името на съответния светец. Затова Ботев, макар и първороден син, е кръстен Христю, понеже се е родил навръх Коледа, а следващият брат подновил бащиния си баща Петко.

Ако дядото или бабата са вече умрели, родителите се смятат свободни да търсят дори за първото си дете ново име по свой избор. Това става и когато младите съпрузи не се погаждат със старите и решително не им харесват имената – каквито случаи напоследък се срещат все повече и повече.

Ако родителите имат някой богат или влиятелен сродник, дори само познайник, предпочитат него пред други много по-близки, но бедни роднини.

За защитните имена стана дума на с. 14–15. По някои места, например във Враца, за предотвратяване на детската смъртност кръщават детето на баща му или на майка му.

На едни места избягват да кръщават на умрял човек, другаде пък се смятат задължени да подновят паметта и името на умряло братче или сестриче, на умрял неженен чичо, вуйчо или леля, особено когато чичото или вуйчото е загинал на война.

Ако майката овдолее преди раждането, по традиция кръщават детето на умрелия му баща.

Когато се роди дете на черковен или народен празник, по някои места съчиняват име, което да напомня празника. Такива имена са Водьо, Водо, Водан, Воден (роден на Водици или Водокръщ, 6 или 19 януари), Врачана, Врачанка (празник Врачеве, т.е. Дамян и Козма, 14 ноември), Летник (народен празник Летник, 14 март или 8 май), Възнесена (празник Възнесение по пасхалния цикъл), Духо (празник Духовден или Свети Дух по пасхалния цикъл). Така означават и други паметни дни, например Наводненка (родена през време на голямо наводнение), Жего (роден при голяма жег), Класо (роден на нивата по време на жътва).

С имената на децата си родителите понякога означават случки и спомени от своя живот. Бащата бил пленник през Балканската война на остров Крит – кръстил дъщеря си Критка, друг бил през войната в Златибор в Югославия – кръстил дъщеря си Златиборка, бил на печалба в

Америка – син Американ, направил му силно впечатление Атлантическият океан – син Океан, прекарвали медения си месец в Охрид – син Езерин, запознали се на връх Вежен – син Вежен, сгодили се на връх Вихрен – син Вихрен, и т.н.

Тук има широк простор за хрумвания и създаване на нови разнообразни имена.

ФОРМИ НА ИМЕНАТА

Мъжки имена

Мъжките имена в най-голямата си част завършват на **-о**, **-ьо**, **-йо**, сетне на съгласна, по-рядко на **-е** и още по-рядко на друга гласна или на **й** (**-ай**, **-ей**, **-ий**, **-ой**, **-уй**). При имената с крайна съгласна най-много се явяват **н** (около 42%), **л** (около 18%), **с** (около 11%), **ш** (около 6,5%). Останалите съгласни са застъпени много по-малко, а народни български имена на **г** и **ж** изобщо няма.

Срещу имена с крайно **-о** в някои западни области (Берковско, Царибродско, Трънско, Софийско) и нарядко другаде из страната още е живо по-старото окончание **-а** или **-я** (Ваца, Гаца, Гига, Ига, Пея, Цола, Цона). В Югозападна България голяма част от този тип имена завършват на **-е**, което в едни говори носи ударение (Кирè, Накè, Славè, Станкè, Тасè Цонè), а в други не носи (Кйре, Нàке, Слàве, Тàсе, Цòне).

Имената с мека съгласна **+о** (писано **ьо** или **ю**) в Северозападна България обикновено се изговарят с твърда съгласна (Гано, Коло, Мито, Пено Цоно), а в Източна, особено в Североизточна България, **ьо** често пъги с редуцира в **и** (Гани, Груди, Пени, Цани). При някои имена това **и** напълно е заместило по-старото **ьо** или **е** (Боби, Добри, Друми, Руси).

Старинното и черковно окончание **-ий** в имена от чужд произход като Ананий, Антоний, Генадий, Захарий, Методий, Сергей в живата реч с скъсява на **-и**, а в някои диалекти се разширява на **-ия** (Антония, Димитрия, Харалампия). В повече случаи тези разширени форми застъпват родително-винителен падеж, но понякога имената на **-ия** са по-близки до оригиналната гръцка или еврейска форма (Андрея, Анания, Захария и др.). Формите Васил, Георги, Димитър напълно са обособени от по-старите черковни Василий, Георгий, Димитрий.

По брой на сричките десетина имена са едносрични (Бах, Виш, Вла, Ган, Гроз, Груд, Дан, Лъв, Рад, Слав, Стан), най-много са двусрични и трисрични, а имена с повече срички се срещат рядко.

Ударението може да пада на коя да е сричка.

Звателни форми. Всички мъжки имена на съгласна имат звателна форма на **-е** (Борисе, Василе, Драгане, Лазаре, Радуше) освен ония, които завършват на **к** и **х** (Кирик, Аспарух). Такава звателна форма могат да получат и имената на **-ай, -ей, -ой** (Братое, Драгое, Николае, Пантелее – изговаряно Братойе, Драгойе, Николайе, Пантелейе). От имената със завършек **-ър** ерът изпада (Александре, Димитре, Петре), а от Павел става Павле.

При имената на гласна звателната форма е еднаква с именителна (Илия, Коста, Коце, Методи, Минчо, Никола, Петко), а някои от имената на **-о, -ьо, -йо** имат и втора, по-интимна звателна форма на **-е** (Ване, Вате Любе, Миле, Мире, Цене).

Падежни форми. От другите падежни форми е запазена в много части на страната родително-винителната форма на **-а** или **-я** и употребява за косвен падеж (Василя, Вълка, Ивана, Михаля, Николая, Пенча, Петка, Стояна). До неотдавна тези форми бяха задължителни за книжовния език, но с правописната реформа от 1945 г. се допуска и именителната форма за косвен падеж (Повикай Петър; Кажете на Иван).

В някои области на Югозападна България имената на **-е** и **-о** в косвен падеж получават окончание **-те** (Кирете, Меткоте, Митрете, Стойнете), а още по на юг вместо **-те** се явява **-та** (Павлета, Петрета). Това **-те** води начало от старобългарското окончание за родителен падеж, единствено число на съществителни от среден род, епt основи (АГНА, АГНАТЕ, ТЕА, ТЕАТЕ).

В народните песни, които отразяват по-стар етап на езика, се среща дателна форма на **-у** (Ивану, Стояну). Срещаше се и в писмения език допреди две-три поколения.

Членуване. Личните имена поначало не се членуват, но в домашна среда имената на **-е** (още **-и, -о**) получават член **-то** (Борето, Васето, Колето, Милето, Пелето, Русето).

Умалителни имена. Имената на съгласна, на **-ай, -ей, -ой** получават допълнително окончание **-чо**, по-рядко **-ко**, без други промени на основата (Андрейчо, Боянчо, Драганчо, Драгойчо, Иванчо, Иванко, Исайко, Матейко, Радойко, Радойчо). При имената на **-а** или **-я** крайната гласна изпада пред **-чо, -ко** (Илийчо, Николчо, Николко, Савко, Савчо, Томчо).

От имената на **-о, -ьо, -йо** една незначителна част се чувстват като умалителни. Обикновено това са съкратени форми, срещу които съществуват в езика пълни имена и връзката между тях е жива (Ваньо от Иван, Кольо от Никола, Лазо от Лазар, Мильо и Михо от Михаил, Митьо и Мито от Димитър, Петьо и Пешо от Петър или от Петко, Симо от Симеон, Теньо от Стефан или от Стоян, Тошо от Тодор). Но когато срещу кратката

форма на **-о** няма друга по-пълна или и да има, фонетичната и семантичната връзка между тях е намаляла, тогава в имената на **-о**, **-ьо**, **-йо** не се долавя умалителност (Ботьо, Вельо, Вьло, Въльо, Ганьо, Герго, Геро, Гето, Гешо, Грозьо, Груйо, Дано, Димо, Дино, Диньо, Доно, Еньо, Заро, Зашо, Златьо, Йоно, Йото, Киро, Лало, Лальо, Лило, Мано, Миньо, Нано, Пано, Пейо, Спиرو, Станьо, Стойо, Ташо, Цано, Цено, Щерьо, Яньо).

Имената на **-ко** не са умалителни, когато пред **-ко** има гласна или **й** Вако, Велико, Дико, Дяко, Жеко, Лако, Мико, Нако, Нейко, Райко, Стайко, Стойко, Тако, Трайко, Цайко, Цеко, Цоко). Тук **-ко** е част от основата на името и форми без **-ко** няма или са много редки.

Не се чувстват като умалителни и такива имена със съгласна пред **-ко**, срещу които няма или съвсем рядко има форми без **к** (Божко, Бранко, Вълко, Душко, Дяно, Еленко, Желязко, Здравко, Петко, Стоичко, Цветко, Цвятко, Ченко). Но ако формите със съгласна пред **-ко** стоят в опозиция с редовни и употребими форми без **к**, имената на **-ко** са повече или по-малко умалителни (Васко, Величко, Велко, Вьтко, Данко, Дечко, Динко, Дочко, Златко, Илко, Йонко, Митко, Нанко, Ненко, Нешко, Пенко, Рашко, Славко, Таско, Ташко, Филко, Цанко, Ценко, Цонко, Янко).

Окончанието **-чо** поначало е умалително, но в двусрични имена пред гласната то се слива с основата на името и губи своята умалителност (Бечо, Бочо, Вичо, Гичо, Гочо, Дочо, Кочо, Начо, Рачо, Цачо). Това обаче не става с имена, срещу които съществуват форми на **-ко** и **-о**, **-ьо**, **-йо**. Емоционалната умалителност на личните имена със завършек **-о** е твърде субективна. Все пак смятам, че в посочените по-долу тройки първото име е „неутрално“, второто „слабо“, а третото „по-силно умалително“:

Вельо – Велко – Велчо	Недельо – Неделко – Неделчо
Дельо – Делко – Делчо	Пеньо – Пенко – Пенчо
Дино – Динко – Динчо	Райо – Райко – Райчо
Доно – Донко – Дончо	Станьо – Станко – Станчо
Йоно – Йонко – Йончо	Таньо – Танко – Танчо
Мильо – Милко – Милчо	Цоньо – Цонко – Цончо
Миньо – Минко – Минчо	Яньо – Янко – Янчо

Други, по-редки умалителни суфикси са **-ик** и **-ич**, с които са образувани имената Божик, Гълъбик, Добрик, Рачик, Станик, Стояник, Богич, Владич, Добрич, Павлич, Петрич, Радич, Спасич, Цветич, Янич.

Умалителната гръцка наставка **-аки**, която в миналото е била доста разпространена, особено между градското население, сега се среща при малък брой имена (Власаки, Димитраки, Петраки, Тодораки, Христаки,

Юргаки, Янаки) и малцина вече ги схващат като умалителни – напротив, покрай прякорните имена на **-ак** ги чувстват като увеличителни и подигравателни.

В миналото са се срещали нарядко из Източна България и имена с турска умалителна наставка **-джик** (Иванджик, Коледжик, Стоянджик).

През годините преди Освобождението умалителните мъжки имена на **-аки** и някои на **-чо** са били нещо като привилегия на чорбаджиите и интелигенцията; на беден и прост човек не подобавало да носи официално име Иванаки или Иванчо, Петраки, Тодораки и т.н.

Множествено число. Форми за множествено число се употребяват рядко и имат обобщителен или пренебрежителен характер. Те могат да се образуват от всяко име, като се добави **-(о)вци** и по-рядко **-евци** (Ивановци, Стояновци, Петковци, Пешовци, Антоновци, Антониевци, Методиевци, Гьоргьовци или Георгиевци и т.н.).

Женски имена

Личните женски имена окончават на **-а** (около 83%) и на **-я** (около 12%). Окончания на друга гласна се срещат като редки изключения; едни са умалителни форми по чужд образец на **-и** (Ани, Кети, Лили, Нели, Фани), други са явно небългарски (Маньо, Панаию, Саво, Стефани, Теопи, Хриси). Тук не се смятат свойските звателни форми на **-е** (Анче, Ленче, Маре, Миче), срещу които редовното име е Анка, Ленка, Мара, Мича). Имена със съгласна накрая има само двайсетина – едни са от български съществителни (Пролет, Радост), други са направо чужди (Жанет, Ивет, Ингеборг, Мадлен, Манон).

Пред крайното **а** могат да се намират всички съгласни. Най-много **к** (около 32%), сетне **н** (около 26%), **р, т, ц** (по около 5%), **л** (около 4,6%), **д** (около 4,4%), а останалите съгласни значително по-малко.

Пред крайното **я** най-често има **и**, много по-рядко смекчена съгласна или **а, е, о**.

По брой на сричките най-много имена са двусрични, трисрични и четирирични; петосрични и шестосрични са малко.

Ударението на имена с крайно **-а** или **-я** може да пада на всяка сричка, освен на последната, а при имена на друга гласна или на съгласна – и на последната сричка.

Звателни форми. Всички женски имена, които завършват на **-а** или **-я**, имат звателна форма на **-о** или **-е**.

Имената на **-ка, -ца, -ча** и някои на **-ша** обикновено получават **-е** (Бойке, Елке, Иванке, Лалке, Марийке, Пенке; Денице, Калице, Кице, Маце, Цоце;

Анче, Марче, Миче, Танче; Гануше, Маруше), но има и изключения (Зелико, Керацо, Вешо, Пешо).

Останалите имена с крайно **-а** получават **-о** (Боряно, Вело, Гано, Дано, Ево, Калино, Маро, Найдо, Пено, Радо), но и тук има изключения. Понякога се явява **-е** вместо **-о** като че ли за да се избегне омонимията на женското име с мъжкото или по някаква „звукова антихармония“ – ако основата на името съдържа **о** или **у**, звателното окончание бива **-е** (Боне, Вуне, Доне, Доре, Йоне, Койне, Конде, Куле, Куне, Моне, Ноне, Розе, Стойне, Тоте, Цоне).

Имената с крайно **-я** получават звателно окончание **-о** с неизбежните изключения (Анастасио, Евдокио, Емилио, Марио, Мильо, Петьо, Сио, Софио, Спасио, Срекьо, но Ванге, Гюрге, Марике).

Има и редовни двойни форми, една от които се предпочита в дадена говорна област, а в определена домашна среда изразява по-голяма близост и интимност (Магдо и Магде, Марго и Марге, Марио и Марие, Райно и Райне).

При имената на съгласна или на друга гласна освен **-а** и **-я** звателната форма е еднаква с именителната.

От три-четири десетилетия насам между интелигенцията в по-големите градове все повече се засилва употребата на именителната форма при обръщение вместо звателната. Това се дължи на чуждо влияние – от езици, в които няма звателни форми, но тази мода съвпадна с новите обществени условия в градовете и хората лесно я възприемат, за да избягнат неудобните понякога звателни форми, присъщи повече на домашна и приятелска среда. Подобно явление се забелязва и при мъжките имена, но в много по-слаба степен.

Падежни форми. От другите падежи е запазен в Трънско и Царибродско винителният падеж на **-у** или **-ю** (Гану, Марию, Пену), а на разни места из страната се среща в битовата реч и дателен падеж на **-и** (Вати, Милици, Пени).

Членуване. Имената на **-е** и някои на **-и** редовно приемат член **-то** (Анчето, Йончето, Ленчето, Марето, Мичето, Пенето, Пенчето, Лилито, Стефанито). Тези членувани форми са неутрални, членът служи само да покаже, че става дума за познати нам лица. Имената на **-а** и **-я** в редки случаи се членуват с **-та** и тогава изразяват било свойщина, било леко пренебрежение, дори враждебност (Гената, Марията, Пената, Сията).

Умалителни имена. Преди всичко като умалителни се схващат съкратените форми (Ваня от Иванка, Васа от Василка, Кева от Параскева, Мара от Мария и т.н.).

Най-употребимото окончание **-ка** е умалително, когато стои в опозиция с добре познати в дадена област имена без **к** (Видка – Вида, Вишка – Виша, Ганка – Гана, Лилка – Лила, Недка – Неда, Пенка – Пена, Парушка – Паруша, Цецка – Цеца, Янка – Яна). Затова имената Билка, Здравка, Иванка, Милка, Ненка не се чувстват като умалителни в заселища, където рядко или никак не се срещат форми Биля, Здрава, Ивана, Мила, Нена.

При същите условия се схваща като умалително и окончанието **-ча**, нещо повече – то съдържа по-силна умалителност от **-ка** (Дана – Данка – Данча, Дена – Денка – Денча, Йона – Йонка – Йонча, Лена – Ленка – Ленча, Мира – Мирка – Мирча).

От имената на **-ия** формите с **-ийка** са винаги умалителни (Марийка, Севастийка, Сийка, Софийка, Софранийка, Спасийка), но тяхната умалителност намалява, когато стоят в опозиция с мъжко име на **-ия** (Драгийка, Илийка), а от много женски имена на **-ия** изобщо не се срещат умалителни форми.

От имената на **-ая**, **-ея**, **-оя** се образуват умалителни на **-айка**, **-ейка**, **-ойка** (Доротейка, Драгайка, Зойка, Малейка), като и тук опозицията с мъжко име намалява или напълно изключва умалителността (Благойка, Исайка, Койка, Радивойка).

Множествено число. Както при мъжките имена, форми за множествено число се употребяват малко. От имената на **-а** или **-я** множественото число окончва на **-и** или **-ини** (Марии, Пени, Радини, Цветини), а от имената на **-е** или **-и** окончанието върви по типа на средния род (Ленчета, Лилита, Мичета).

ВИДОИЗМЕНЯНЕ НА ИМЕНАТА

Личните имена се изменят по форма и звуков състав много повече, отколкото другите думи в езика. Причините за това са различни – неправилен изговор на самите току-що проговорили деца, израз на гальовност, небрежен изговор, уподобяване по други имена, за разлика от други, близки или еднакви по форма имена, добавяне на нови окончания и т.н.

При такива промени не се държи сметка за корена или значението на основното име, нито се прави разлика между чуждите по произход и българските, славянските, които в много случаи напълно се десемантизират.

Колкото и различни да са промените на имената, все пак могат да се посочат някои правила и закономерности.

1) Изпускане на начални срички. Когато началните една, две, дори три срички са без ударение, те могат да отпаднат и съкратеното име започва с ударената сричка, към която обикновено се прибавя ново окончание: Невена – Вена, Драгана, Гергана – Гана, Костадин, Господин – Диньо, Дино, Неделчо – Делчо, Параскева – Кева, Радуш – Душко, Тодора – Дора и т.н.

2) Изпускане на крайни срички. От основното име се взема само първата сричка, независимо дали е под ударение или е безударна. Към нея може да се запази една или две съгласни от изпуснатата част на името и тогава идва новото окончание: Веселина – Веса, Гълъбина – Гъла, Лазар – Лазо, Лако, Лальо, Лашо, Мария – Мара, Мата, Маца, Надежда – Надя, Неделчо, Недялко – Недьо, Недко, Берислав, Беримир – Бери, Алдомир – Алдьо и т.н.

3) Двойно външно изпускане. От някои по-дълги имена се взема само една или две вътрешни срички, а началните и крайните отпадат: Анастасия – Наста, Атанас, Анастас – Тако, Танчо, Ташо.

4) Изпускане на вътрешни срички или звукове. Изоставят се част от вътрешните срички или звукове на основното име: Петкана, Петрана – Пена, Пенка, Величко – Вичо, Захари – Заре, Цветан – Цено, Цветко – Цеко и т.н. От съгласните най-често се изпуска **р**, което не само малките деца, но и някои възрастни мъчно изговарят: Григор – Гига, Георги – Гого, Гоце, Гошо, Грудьо – Гудьо, Гърдьо – Гъдьо, Добри – Добе, Кръстьо – Къто, Черньо – Ченко.

5) Изпускане на начално или вътрешно **л**: Влада – Лада, Велко – Веко, Злата – Лата, Златко – Зако.

6) Изпускане на начално **с** пред съгласна: Спас – Пасе, Спиро – Пире, Стальо – Тальо, Стефан, Стоен – Теньо, Стоил – Тильо.

7) Преход на **ст** в **ц**. Такъв преход става и при някои други думи (например *цъкло*, небето се *изцъклило*), но най-често го срещаме при лични имена: Стана, Станка – Цана, Цанка, Стамен, Стоян – Цано, Цачо, Стайко – Цайко, Стойо – Цойо, и т.н.

8) Преход на вътрешно **д'** или **т'** в **й**. Вътрешно **д'** или **т'** пред друга съгласна може да премине в **й** (както от *матъка* се получава *майка*). Формите с **й+ко** или **чо** съвпадат с умалителните имена и впоследствие се декомпозират без **к** или **ч**: Влад'ко, *Влад'чо – Влайко, Влайчо и Влайо; Груд'ко, Груд'чо – *Груйко, Груйчо и Груйо; Нед'ко, *Нед'чо – Нейко, Нейчо и Нейо; Пет'ко, *Пет'чо – Пейко, Пейчо и Пейо; Рад'ко, *Рад'чо – Райко, Райчо и Райо.

9) Удвояване на първата сричка или съгласна. Присъщото на детския говор удвояване на първата сричка или съгласна на думите е отразено в редица лични имена: Бобе, Боби от Богдан, Борис или Боян, Дида, Диди, Дидо от Димитър, Димитра, Додо от Дончо, Доко, Кики от Кирил, Коко от Костадин или Кольо, Лала, Лало от Лазар, Нино от Никола, Тото, Тотьо, Тота от Тодор, Тодора, Цаца, Цеца от Цвета, Цветана.

10) Изясняване под ударение на потъмняла гласна. При образуването на съкратени имена често пъги ударението идва върху гласни, които в основното име са неударени и редуцирани – **а** към **ъ** и **о** към **у**. Според степента на редукцията тези гласни могат да се изяснят в ударено **ъ** или **у**: Бранимир – Бранко или Брънко, Дамяна – Дъмша, Данайл – Дано или Дъно, Костадин – Кдоно или Къно, Николайна – Къла, Павлин – Пъло, Парашкѐв – Пашо или Пъшо.

11) Преход на ударено **о** в **у**. Това става в някои имена от чужд, най-вече гръцки произход: Гоцо, Гошо – Гуцо, Гушо, Гьоре – Гуро, Джоре – Джуро, Зойо – Зуйо, Зонка – Зунка, Соломон – Соломун, Тодор – Тудор. Такъв преход става в някои северногръцки диалекти, откъдето ще да е преминал у нас.

12) Изпадане на начална йотация. Срещу форми с начално **я**, **йо**, **ю** има форми с **а**, **о**, **у**: Яблена и Аблена, Яне и Ане, Йован, Йована и Ован, Ована, Йолчо и Олче, Йоно, Йонко, Йончо и Оно, Онко, Ончо, Юлита, Юлиан, Юстин, Юстиния и Улита, Улиян, Устин, Устиния.

13) Изместване на мекостта. Както срещу думата *конь* има диалектна форма *коин*, така от имена със завършек **-дъо**, **-лъо**, **-нъо**, **-тъо** мекостта може да се измести пред съгласната и се получава **-йдо**, **-йло**, **-йно**, **-йто**: Байло от Балъо, Бейно от Бенъо, Бойно от Бонъо, Вайно от Ванъо, Гайто от Гатъо, Дайло от Далъо, Дайно от Данъо, Дуйно от Дунъо, Жейно от Дженъо, Куйно от Кунъо, Мъйно от Мънъо, Пейно от Пенъо, Райдо от Радъо, Ройдо от Родъо, Шейно от Шенъо. Някои от тези форми може да са образувани и по друг път – със замяна на окончанието или с вмъкнато **д**, **т**.

14) Озвучени съгласни. Срещу редица имена с окончание **-ко** или **-чо** се срещат форми с **-го** или **-джо**: Данко – Данго, Йонко – Йонго, Манко – Манго, Ранко – Ранго; Бончо – Бонджо, Генчо – Генджо, Пунчо – Пунджо; Берко – Берго, Марчо – Марджо, Мирчо – Мирджо. Тук озвучаването на **к** и **ч** в **г** и **дж** може да се дължи до голям степен на съседното **н** или **р**, обаче не са рядкост имена с озвучена съгласи и без това съседство: Гето – Гедо, Лeko – Лeго, Сайко – Сайго, Цико – Циго. При тях причината за озвучаването може да е асимилация по първата съгласна или просто потпуснат изговор, на какъвто често се подлагат имената.

15) Вмъкнато д или т. Някои имена от чужд произход съдържат съчетанието **нт** или **нд**: Антон, Анто, Андон, Пантелей, Панделей, Панто, Пандо, Пъндьо, Пънто, Грандафил, Трендафила, Грандо, Тренда, Хрисант, Хрисанта, Хрисанда, Александър, Сандо, Санто, Санда. Под влияние на тези и подобни имена са възникнали множество форми с вмъкнато д или т след н, които навярно са били смятани за по-звучни или са изразявали умалителност и гальовност: Бандо, Банто от Бано; Ванда, Вандо, Вандьо, Ванто от Вана, Вано; Венда, Вендо от Вена, Вено; Гендо от Гено; Гиндо, Гиндьо от Гино, Гиньо; Йондо, Йонто от Йоно; Канда, Кандо от Кана, Кано; Кондо от Коно; Линда от Лина; Пендо от Пено, Цендо от Цено; Чендо от Чено и много други.

Освен чрез съкращаване и звукови промени имената се видоизменят и с добавка на различни нови окончания или суфикси. Тук имаме два основни случая: а) замяна на окончанието и б) добавяне на нова наставка.

Замяна на окончанието. Едното окончание се заменя с друго: Дико, Дило, Димо, Дицо, Дичо, Дишо; Жеко, Жельо, Жечо; Мико, Мино, Миньо, Михо, Мицо, Мишо.

В горните примери същинското окончание на Димо, Жельо и Михо е само **-о**, **-ьо**, а съгласната иде от основното име Димитър, Желез, Михаил, обаче не винаги се прави тънка разлика между същинско и съставно окончание и могат да се образуват цели редове с **-ко**, **-ло**, **-льо**, **-но**, **-ньо**, **-то**, **-тьо**, **-цо**, **-чо**, **-шо** – за мъжки имена, и **-ка**, **-ла**, **-на**, **-та**, **-ца**, **-ча**, **-ша** – за женски:

Беко, Бено, Беньо, Бето, Бецо, Бечо, Бешо

Вуло, Вуно, Вуто, Вутьо, Вуцо, Вушо; Вуна, Вута, Вуша

Геко, Гено, Геньо, Гето, Гецо, Гечо, Гешо

Гика, Гина, Гита, Гица, Гиша

Гоцо, Гочо, Гошо

Дако, Дано, Даньо, Дацо, Дачо, Дашо

Йоко, Йоло, Йоно, Йото, Йоцо, Йочо, Йошо; Йока, Йона, Йота, Йоца

Мика, Мина, Мита, Мица, Мича, Миша

Пеко, Пело, Пельо, Пено, Пеньо, Пето, Петьо, Пецо, Печо, Пешо

Рако, Рачо, Рашо

Цоко, Цоло, Цоно, Цоньо, Цоцо, Цочо; Цока, Цола, Цона, Цоца

Добавяне на нова наставка. Към основата на името се добавя нова наставка, която започва с гласна. Ако името завършва на съгласна, наставката идва направо след нея, ако завършва на гласна, тази гласна изпада.

Повече от наставките имат двойни форми – за мъжки и за женски имена. Други са само за мъжки; едни са застъпени в по няколко десетки, дори в повече от сто имена, други – в пет-шест до десетина; едни се срещат из цялата страна, други са характерни само за ограничени области.

Почти всички именни наставки са познати като редовни суфикси или като случайни съчетания в нарицателни съществителни, а също в основни имена.

Ето тези наставки или суфикси, илюстрирани с по няколко форми:

-ай, -ая. *Мъжки:* Брезай, Милай, Драгай, Чернай. *Женска:* Братая, Гостая, Драгая, Томая.

-ак. С тази наставка се образуват полуподигравателни или прякорни мъжки имена: Гешак, Гърдак, Мицак, Мишак, Пешак. Към този тип отиват и някои съкратени форми от имена на **-аки:** Ангелак, Василак, Димитрак, Ставрак, Тодорак.

-ал. *Мъжки:* Бацал, Бойнал, Бонал, Гуцал, Къндал, Томал.

-ан, -ана. *Мъжки:* Божан, Владан, Вълкан, Вълчан, Герган, Гроздан, Лозан, Петкан, Петран. *Женски:* Вишана, Гургана, Гроздана, Драгана, Звездана, Цветана.

-аш. *Мъжки:* Белаш, Ганаш, Димитраш, Петааш, Петкаш, Петраш.

-ей. *Мъжки:* Геней, Горней, Пирей, Рашей.

-ел, -ела. *Мъжки:* Бърнел, Иванел, Кундел, Пенел, Пъндел, Рандел, Стател, Събел. *Женски:* Антоанела, Перунела.

-ен, -ена. *Мъжки:* Василен, Върбен, Добрен, Рашен. *Женски:* Милена, Радена, Христена.

-еш, -еша. *Мъжки:* Добреш, Колеш, Кулеш, Лалеш, Петреш, Радеш. *Женски:* Калеша, Пареша.

-ик, -ика. В едни имена от този ред се долавя умалителност, в други – не. *Мъжки:* Божик, Василик, Добрик, Гълъбик, Пауник, Печик, Радик, Рачик, Тодорик. *Женски:* Ангелика, Пашика, Станика.

-ил, -ила. *Мъжки:* Божил, Гостил, Добрил, Драгоил, Златил, Пандил, Пачил, Цветил. *Женски:* Божила, Момчила, Радила, Стоила.

-ин, -ина. *Мъжки:* Белин, Ваклин, Владин, Вълчин, Гергин, Ралин, Сергин, Тодорин. *Женски:* Ангелина, Добриня, Златина, Лазарина, Николина, Радина.

-ица. Еднакво за мъжки и за женски имена. Женските съдържат повече или по-малко умалителност, а мъжките – не. *Мъжки:* Белица, Георгица, Гюрица, Иваница, Йованица, Кирица, Колица. *Женски:* Димитрица, Добрица, Еленица, Калица, Тодорица.

-ич. Стара умалителна наставка. *Мъжки:* Богич, Владич, Добрич, Кузмич, Любич, Павлич, Петрич, Радич, Спасич, Цветич.

-иш, -иша. *Мъжки:* Георгиш, Дениш, Колиш, Кулиш, Малиш, Радиш, Станиш, Тениш, Чениш, Черниш. *Женски:* Станиша.

-ия. Еднакво за мъжки и за женски имена. *Мъжки:* Ангелия, Димитрия, Драгия, Николия. *Женски:* Благия, Василия, Перуния, Милия, Сребрия, Станкия.

-ован или **-ван.** *Мъжки:* Букован, Братован, Братван, Милован, Негован, Радован.

-ой, -оя. *Мъжки:* Бакой, Благой и Благоя, Богой и Богоя, Братой и Братоя, Доброй, Драгой, Златой, Лепой и Лепоя, Радой и Радоя, Станой и Станоя. *Женски:* Благоя.

-ол. *Мъжки:* Видол, Доброл, Драгол, Некол, Първол, Радол, Тихол

-он, -онка. *Мъжки:* Божон, Милон, Митон, Мишон, Радон, Цокон. *Женски:* Милонка, Митонка, Радонка.

-ота. *Мъжки:* Драгота, Радота, Славота.

-ош. *Мъжки:* Братош, Лалош, Милош, Пурош, Тодорош

-ул, -ула. *Мъжки:* Драгул, Нягул, Радул, Сивул, Станкул, Янкул, Янчул. *Женски:* Драгула, Негула, Радула, Тихула, Хрисула

-ун, -уна. *Мъжки:* Владун, Кацун, Радун, Рашун, Спасун, Цекун. *Женски:* Белуна, Благуна, Катун, Радуна, Славуна, Спасуна

-ур. *Мъжки:* Батур, Бакур, Бачур, Бендур, Ванчур, Вачур, Гаджур, Пачур.

-уц, -уца. Среца се главно в румънски имена и форми. *Мъжки:* Бенуц, Галуц, Лападуц, Равуц, Радуц. *Женски:* Мануца, Маруца, Смарайдуца.

-уш, -уша. *Мъжки:* Балуш, Гануш, Каруш, Паруш, Петруш, Радуш, Стануш. *Женски:* Добруша, Драгуша, Ивануша, Маруша.

-ян, -яна. *Мъжки:* Браян, Велян, Деян, Стоян, Траян, Троян. *Женски:* Биляна, Боряна, Добряна, Лиляна, Стояна, Траяна.

Срещат се съчетания от две наставки (втората най-често **-ин** Гергишин, Драгулин, Драгошин, Петрушин, Сиволин, или умалителни форми с **-ко** и **-чо** след наставката: Миленко, Раденко, Вълчинко Стоилко, Петрунко, Драгушко, Карушко, Драгойчо, Татунчо. Най-употребимо е съчетанието – **еш** + **ко** и е обособено като самостоятелна наставка, която се присъединява направо към основното име: Андрешко, Батешко, Белешко, Велешко, Вутешко, Вълешко, Добрешко, Каблешко, Колешко Лазарешко, Лалешко, Малешко, Манешко, Милешко, Митрешко, Ралешко, Тулешко.

Кръстоски. Кръстоската е име, което съдържа фонетични или морфологични елементи от две различни имена: Англида – Аглида и

Ангел, Ангелина; Андреана – от Андрей и Адриана или Ана; Бойрис – от Бойко, Бойчо и Борис; Добрилия – от Добра и Емилия, Лилия; Заризана – от Заре и Харизана; Иглида – от Иглика и Аглида; Куртеза – от Курта и Кортеза; Любяна – от Люба и град Любяна; Милети – от Мелети и Миле; Мисодин – от Миро и Мавродин, Миладин; Митрифон – от Митрофан и Трифон; Найсто – от Найден и Насто; Орхания, Орханийка – от Урания и град Орхание; Филдан, Филдана – от Фидан, Фидана и Филип, Филарет и др.; Цветозар – от Цветан и Светозар. Тези кръстоски обикновено възникват несъзнателно.

Близки до същинските кръстоски са новите производни със завършек от стари имена. Покрай Венета, Елисавета и др. се явяват Ганета, Лозета, Николета; покрай Ангелина, Веселина, Магдалина – Златолина, Кристалина, Руселина, Цветелина; покрай Десислава, Радослав, Станислав – Венцеслав, Денислав, Златослав, Златислава, Ивослав, Цветослав; покрай Владимир, Драгомир – Вутомир, Златимир, Красимир, Красимира, Красномир, Новомир, Огнемир, Петромир, Правдомир, Цветомир, Светомира, Цанимира.

Трета разновидност на кръстоските са имена, в които малко личат отделните съставни части. Те се създават съзнателно, когато родителите искат с едно име да угодят на двамата дядовци или двете баби. Повече от посочените по-долу имена са ми обяснени така от самите носители или от техни близки: Благоцвета – баба Блага и баба Цвета; Геомар – дядо Георги и дядо Марко; Донамария – Дона и Мария; Добромилка – Добра и Милка; Ивияна – Иванка и Яна; Илван – Илия и Иван; Илюан – дядо Илия, дядо Иван и кръстницата Юлия; Любмила – Люба и Мила; Любоверка – Люба и Верка; Милифон – Миле и Трифон; Милодорка – Милка и Тодора; Цветовасил – Цветко и Васил; Цветолюб – бабата Цвета и майката Люба.

* * *

Всички тези начини на видоизменяне дават възможност от голям брой български или чужди имена да се образуват по няколко, дори няколко десетки производни. Така от основното име *Цвете* или *Цвети* имаме: Цветил, Цветин, Цветко, Цвято, Цвятко, Цветан, Светомир, Цено, Ценко, Цеко, Цекун.

От корен *рад* се образуват:

а) С различни суфикси и окончания. *Мъжки*: Рад, Раде, Ради, Радо, Радьо, Рагьо, Радан, Раданчо, Радей, Радел, Раден, Раденко, Раденчо, Радеш, Радешко, Радивой, Радивоя, Радико, Радил, Радин, Радинчо, Радица, Радич,

Радичко, Радиш, Радия, Радко, Радло, Радньо, Радован, Радоил, Радуил, Радой, Радоя, Радойко, Радойно, Радойчо, Радол, Радомир, Радон, Радос, Радоз, Радосвет, Радослав, Радостин, Радосин, Радота, Радотин, Радош, Радуица, Радуй, Радуйчо, Радук, Радукан, Радул, Радун, Радунчо, Радучо, Радуш, Радушко. *Женски:* Рада, Радка, Радана, Раданка, Радена, Радила, Радина, Радинка, Радица, Радичка, Радла, Радойка, Радомира, Радонка, Радоня, Радосвета, Радосинка, Радоска, Радослава, Радославка, Радост, Радостина, Радостинка, Радука, Радула, Радулка, Радуна, Радунка, Радушка, Радушка.

б) С изместване на мекостта. *Мъжки:* Райдо, Райдуш. *Женски:* Райда, Райдушка.

в) С преход на д в й. *Мъжки:* Райко, Райкул, Райло, Райно, Райнил, Райнико, Райнуш, Райнушко, Райчо, Райджо, Райчан, Райчин, Райчил, Райо, Раян, Раин, Раичко. *Женски:* Райка, Рая, Райна, Райничка, Райча.

г) От предходните с изпадане или изместване на й. *Мъжки:* Рако, Ракьо, Ракин, Рачо, Рачко, Рачик, Рачол. *Женски:* Рака, Ракина, Ракинка, Рача.

д) От съкратена основа **ра-** и други суфикси. *Мъжки:* Рале, Рали, Ральо, Раленко, Ралешко, Ралин, Раличко, Ралко, Ралчо, Ралчин, Рашо, Рашко, Рашай, Рашайко, Рашей, Рашен, Рашун. *Женски:* Ралина, Ралинка, Ралица, Раличка, Ралка, Раля, Раша, Рашка, Рашина, Рашуна.

е) С изпадане на началното **ра**. *Мъжки:* Дойо, Дойко, Дойно, Дойчо, Дуйчо, Дучо, Шуно, Шуньо, Шунан, Шунто, Шундо. *Женски:* Дойка, Шуна, Шунка, Шунда.

Освен тези направо или косвено засвидетелствани форми в кръга на словообразователните възможности са допустими още. *Мъжки:* Раданко, Раделко, Раделчо, Радилко, Радилчо, Радинко, Радишко, Радоилко, Радоилчо, Радомирко, Радомирчо, Радонко, Радончо, Радотинко, Радотинчо, Радошко, Радуйко, Радунко, Райдушко, Райнилко, Райчанко, Райчинко, Раянко, Ракинчо, Ралинко; *Женски:* Раденка, Радилка, Радомирка, Райнушка, Рачка и други – и може би те съществуват из нашите говори, но тук не са записани.

От най-разпространеното до неотдавна име **Иван** се получават няколко групи стари и нови производни:

а) От пълната съвременна форма. *Мъжки:* Иван, Иванко, Иванчо, Иваница, Иваника, Ивануш, Иванаки, Иванджик, Иванел, Иванил, Ивановил. *Женски:* Ивана, Иванка, Ивануша, Иванушка, Иваница, Иваничка, Иванета, Ивантия.

б) От съкратена основа **ив**. *Мъжки:* Иво, Ивко, Ивчо, Иваело, Ивайло, Ивалин, Ивац, Ивашко. *Женски:* Ива, Ивка, Ивайла, Ивалинка.

в) С изпускане на началното **и**. *Мъжки*: Вано, Ваньо, Вани, Вандо, Вандьо, Ванто, Ванко, Ванчо, Ванчок, Ванчор, Ванчур, Вануш, Ванюш, Ванюша. *Женски*: Вана, Ваня, Ванка, Ванкуша, Ванда, Ванта, Ванѝ, Ванина, Вануша, Ванушка, Ванюша, Ванча.

г) От съкратена основа **ва**. *Мъжки*: Вако, Вакьо, Вакул, Вато, Ватьо, Ватко, Ватин, Ватак, Вацо, Ваце, Вацко, Вачо, Вачко, Вашо, Вашко. *Женски*: Вака, Вата, Ватка, Ватуна, Ваца, Вача.

д) От старинно Йоан, Йоана, контрактирано на Йон. *Мъжки*: Йон, Йоно, Йоньо, Йоне, Йонко, Йонго, Йончо, Йонча, Йондо, Йонде, Йонто, Йоники, Йоница. *Женски*: Йона, Йонка, Йонда, Йоница

е) От по-старата народна форма Йован. *Мъжки*: Йован, Йованица, Йово, Йови, Йове, Йовко, Йовчо, Йовша. *Женски*: Йова, Йовка, Йовда, Йовица.

ж) От съкратена основа **йо**. *Мъжки*: Йоко, Його, Йоло, Йоле, Йолчо, Йолак, Йолаки, Йото, Йота, Йотко, Йоцо, Йоца, Йочо, Йочко, Йочкол, Йошо, Йошко, Йошен, Йошин. *Женски*: Йока, Йола, Йолка, Йота, Йотка, Йоца, Йоцка, Йоша, Йошка.

з) От гръцко Янаки. *Мъжки*: Янаки, Янако, Яначко

и) От съкратената гръцка форма Яни. *Мъжки*: Ян, Яне, Яне, Яньо, Янко, Янчо, Янче, Янченко, Янчул, Янкул, Янкула, Янгула, Януд, Янул, Янули, Януц, Янич, Яничко, Яниш, Януш, Янчеджик, Янкол, Янкел Янислав. *Женски*: Яна, Янка, Янга, Янда, Яндла, Яневка, Яника, Янинка, Янита, Янула, Янкула, Януша, Янушка.

к) От скъсена основа **я**. *Мъжки*: Яцо, Ячо, Ячко, Яшо, Яшко. *Женски*: Яца.

л) От Яне, Яньо с преглас на **я** в **е**. *Мъжки*: Еньо, Енчо, Ене, Ено, Енко, Енджо, Еники. *Женски*: Ена, Енка.

м) От форми с начално **йо** или **я** с изпадане на йотацията. *Мъжки*: Ане, Ано, Анко, Анчо, Анаки, Анакия, Аначко, Аце, Ацо, Ацко, Ачо, Ачко, Ачан, Ашо, Ашко, Ован, Оле, Олче, Оно, Онко. Ончо, Оцо. *Женски*: Аца, Ача

н) Форми от чужди езици. *Мъжки*: Жан, Йохан. *Женски*: Джована, Жана.

о) По-далечни или произволни видоизменения. *Мъжки*: Ноно, Ноньо, Ъньо. *Женски*: Нона, Нонка.

Някои от горните форми се родяат и с други имена, например Ане с Ангел, Аце с Алекси, Вато, Вашко с Васил, Ноньо с Николай, Ячо с Яко, Яков, обаче на други места ги свързват с Иван.

ФАМИЛНИ ИМЕНА

ПРЕДОСВОБОЖДЕНСКИ ФАМИЛНИ ИМЕНА

Днешните български фамилни имена са сравнително ново явление – те се оформяват главно през XIX в.

Образуваните от лични имена прилагателни на **-ов**, **-ев**, **-ин** са стари може би колкото самият език, от много отдавна се срещат редом с личните имена или самостоятелно, но те не са били същински фамилни имена, а само пояснения към личното име. Еднаква е била функцията на прилагателното Драганов в съчетанията Драгановата нива, Драганови овце, Петко Драганов, Рада Драганова и др., защото преди години обикновеният българин не е имал нужда от официално фамилно име. Околните са го назовавали с малкото му име или с прякор, който загатва за поминъка, занаята, родното място или някои лични особености, а покрай това с бащиното или дядовото име. Дори в 1872 г. българинът Иванчо хаджи Пенчович, който участвал в разпита на Васил Левски, се е подписвал на протоколите само Иванчо. А другите лица, обвиняеми или свидетели по същия процес, са записвани различно: Станчо, Станьо, Анастас от Плевен, Божил Генчов, Стоян Пандурина, Доктор Иван, Учител Васил, Ваньо Шивачът.

Нашите предосвобожденски книжовници често пъти са търсили и възприемали някое измислено или видоизменено име, което да им служи като фамилно. Така Петър Беров на корицата на *Рибния буквар* се е подписал Петър Х. Берович, а сетне става Петър Берон, Съби Стойков става Г. С. Раковски, Сава хаджи Илиев – Сава Доброплодни, Добри поп Василев – Добри П. Войников, Димитър Великов – Димитър Великсин, Никола Савов – Никола Пиколо, Александър Стоилов – Александър Екзарх (*екзарх* е значело не духовен сан, а почетно звание на избран черковник).

Дори голяма част от спомоществователите на възрожденски книги не се задоволяват с домашното си име, а гледат да го направят някак по-официално.

По време на Възраждането е добило широка употреба окончанието **-ич** (**-ович**, **-евич**): Генович, Добринович, Княжевич, Маринович, Павлович, Попович, Радосинович, Скорчович, Тодорович, Холевич, Христович. Едва ли всички носители на такива имена сами са си слагали това необичайно за българите окончание, още повече че в едни старопечатни книги то се явява много често, а в други съвсем нарядко или никак – дето ще рече, в много случаи са го налагали по свой вкус под руско или сръбско влияние

авторите и издателите на книгите. Имената от този тип, като всяка мода, към края на XIX в. се демодирани и днес са оцелели съвсем малко.

Доста са били разпространени в миналото фамилни имена с турско окончание **-оглу**, **-олу**: Денкоглу, Кудоглу, Куцоглу, Сейкоолу, Тотоглу; в други случаи турското **ğ** е застъпено с **в**: Бакърджовлу, Бояджовлу, Дерменджиовлу, Сайджовлу. В домашния говор на Източна България тези форми живеят и днес, но като официално фамилно име са почти изчезнали.

Познати са и някои имена с гръцки наставки като Димитриядис, Петропулос и др.

Между спомоществателите откъм средата на XIX в. много често се среща лично име, употребено като фамилно: Г. Анг. Радивой, Бобе Я. Доросия, Ив. Стоянов Радон, Никола В. Диманка, Христо Б. Диманка, Рале Н. Радомир, Николай Г. Рашей, Тодор Николов Рашей, Трендафил Слави, Никола Момчил, Х. Никола Ангел, Иванчо Вичо.

В служба на фамилни имена се срещат и прякори. В разговорната реч прякорите обикновено се членуват, но тук – навярно за по-официално – повече от тях са нечленувани: Димо Грънчар, Христо Крушар, Йован И. Врач, Марко Стеф. Лекар, Станчо Ив. Шарил, Драгоя В. Шевец, Вас. Н. Кръстеняк, Хр. П. Тъпчилеца, Димитри Р. Белопит, Тихол Казас, Трифон Казасин, Пенчо Заим, Лука Т. Калъч, Нено Тавук, Минко Витанов Топозан, Ник. Хр. Френгорафт, Недю Б. Мудри, Георги Х. I. Смрикарий, Йовко Юр. Топът, Иванчо Пенчо Калпазанче или Иванчо Пенчо Калпазанчето.

Още преди Освобождението тези имена почват да се явяват и с окончание **-ов**, понякога в една и съща година или за едно и също лице: Г. Х. Тахо, 1833, Анг. Х. Тахов, 1833, Христофор В. Абажер, 1857, Василий Х. Абажеров, 1857, Станчо Хр. Тарляк, 1873, Хр. Г. Тарляков, 1873, Драган Д. Манджук, 1844, Драган Д. Манджуков, 1849, Д. Г. Працил, 1867, Димо Г. Працилов, 1873, Стефан Цон. Шотряк, 1867, Стефан Ц. Шотряков, 1873. По-често името с **-ов** се явява няколко години по-късно и по инициалите личи, че е на сина: Цонко Иванов Хубяк, 1744, Хр. Ц. Хубяков, 1873, Велико Ж. Цояк, 1867, П. В. Цояков, 1873, Гани Мезю, 1844, Георги Х. Мезюв, 1867, Ж. Гюкчеренли, 1861, Н. Ж. Гюкчеренов, 1870, Минчо Г. Лъската, 1860, Матей Г. Лъсков, 1873, Никола Байно, 1833, Вълчо Байнов, 1861, Моско Н. Писар, 1844, Писаров, 1873, Либен С. Каравела, 1849, Стойче Л. Каравела, 1849, а синовете на Стойчо са Любен Каравелов и Петко Каравелов.

Понеже по-рано не е имало практика да се пишат женски фамилни имена някои от тях са писани като мъжките – с окончание **-ов** и **-ски**. Във второто издание на „Нещастна фамилия“, Русе, 1873, издава Д. Великов от Котел, между спомоществателите срещахме следните женски имена:

госпожа Марийка Д. Великов, Радка В. Гойков, Мария Р. Мелушев, Гана Д. Пералийски, Йовка П. Стойнов, госпожица Марийка К. Каснаков, Веселина Хр. Калудов, Йордан Ив. Пенков, Мария П. Владов, ученички: Цонка П. Желесков, Минка Хр. Богданов. Останалите женски имена, много повече на брой, завършват на **-ова, -ева**.

Срещат се, макар и доста рядко, фамилни имена на **-ето, -ито**: Кольо Фичето, Стоян Н. Дунито, Велико Димов Гуито, Велчо Върбанов Юначито.

От всичко това се вижда, че както в другите области на езика, така и по отношение на фамилните имена в предосвобожденската епоха е имало лутаница и неустановеност. От една страна, увлечение по чужди образци и мода, от друга, все по-засилена тенденция да се използват говоримите домашни форми като официални фамилни имена.

ФОРМИ И УДАРЕНИЕ НА ДНЕСНИТЕ ИМЕНА

След Освобождението в 1878 г. под влияние на администрацията, казармата, училището и книжнината почва да се затвърдява очертаната през Възраждането система на българските фамилни имена, според която:

Най-голям брой имена окончават на **-ов, -ова, -ови**.

Окончанието **-ев, -ева, еви**, което по-рано се е срещало главно в Югозападна България, а другаде е било значително по-рядко, става, така да се каже, задължително след **ч, ш, ж, й, ъ, е, и**: Станчев, Мишев, Кожев, Пеев, Колев, Малеев, Русев. Така в много случаи се диференцират притежателните прилагателни от фамилните имена – Илчов баир над Шумен, но Боян Илчев, Кольовата дъщеря, но Пенка Колева. Окончание **-ов** вместо **-ев** се среща и днес (Гешов, Данчов), но по-скоро като домашна форма.

При редките слети имена, образувани от бащино и дядово име, първата част може да бъде с форма на лично име (Василстоянов, Владигеров, Петколичев) или с форма на фамилно (Миневденев, Миневколев).

Окончанието **-ски, -ска** (още **-шки, шка, -чки, -чка**), което в домашна употреба е широко разпространено, става официално, а в някои части на страната като Белослатинско и Троянско то е типично окончание за фамилни имена.

Окончанието **-ин (-ина, -ини)** също излиза извън границите на домашната употреба и се затвърдява в официални фамилни имена. Повече от тях напълно са се откъснали от съответното прилагателно и са неизменни, но понякога женското име завършва на **-ина**, а семейното на **-ини**.

Нови фамилни имена на **-ич** вече не се образуват. Колкото ги има днес, те са наследени от миналото.

Много малко са оцелели и засвидетелстваните наредко през Възраждането фамилни имена на **-ето, -ито**: Владето, Йовето, Кокето, Кюнето, Лозето, Пунето. В тях навярно се крие видоизменена родителна форма, епт основи, както в падежните форми на **-те** при лични имена (вж. с. 21).

Представа за численото съотношение на тези групи имена можем да добием от *Телефонния указател за София*, който съдържа имена от цялата страна. В изданието от 1966 г. (без допълнението) има около 42 000 фамилни имена. Понеже повече от тях се повтарят, някои над хиляда пъти (напр. Николов – 1600, Попов – 1800, Петров – 1900, Георгиев – 2000, Димитров – 2200, Иванов – 2400), а освен това голяма част от телефонните абонати са от други народности, българските фамилни имена, броеви като форми, са около 6200². От тези 6200 имена над 3000 завършват на **-ов, -ова**, 1800 – на **-ев, -ева**, близо 1000 – на **-ски, -ска (-шки, -шка, -чки, -чка)**, около 200 на **-ин**, и едва 50 – на **-ич**.

Няколко десетки имена се отклоняват от посочените типове. Едни са псевдоними (Багряна, Болгар, Волний, Ведър, Гривек, Кремен, Фол), други са недоразвити възрожденски форми (Агура, Балан, Смрекар, Телбиз, Крайничанец, Мичковец, срещу които има Агуров в 1857, Баланов и Балански, Смрикаров, Телбизов), трети са имена на натурализирани у нас чужденци.

При образуването на фамилни имена от лични основната форма на личното име обикновено се запазва: Велчо – Велчов (домашно) и Велчев, Първан – Първанов, Стойко – Стойков. Изключенията са много малко. От Георги домашната форма в Източна България е Гьòргъов, книжовната би трябвало да бъде Гедòргев (както Добрев от Добри, Русев от Руси), а тя е Георгиев, навярно покрай имена като Илиев, Мавродиев и др. От Михайл вместо очакваното Михайлов е добила гражданство формата Михайлов,

Ударението на фамилните имена поначало е на същата сричка, на която пада при личното име или нарицателното съществително: Никòла – Никòлов, Пèнчо – Пèнчев, дръндàр – Дръндàров, абаджия – Абаджиев, сербèз – Сербèзов.

При една неголяма група имена на **-ов, -ова** ударението се измества към окончанието. В градските среди почти редовно се изговаря Димитрòв Димитър, Иванòв, от Иван, Павлòв от Пàвел, Петкòв от Пèтко, Петрòв Пèтър, Цанкòв от Цàнко и не така редовно, но с тенденция да се затвърди: Ванкòв, Йорданòв, Панкòв, Панòв, Пенкòв, Райнòв, Тодорòв, Цанòв, Цветкòв и още някои. Същото става с редица имена на **-овски и -евски**: Бòбчев, но Бобчèвски, гàбровски, но Габрòвски, Димчèвски, Маркòвски, Михайлòвски, Панчèвски, Паунòвски и т.н.

² Броенето е правено на ръка и числата не са напълно точни.

Това се дължи на няколко причини:

Влияние на народния език, дето изговарят Пётко, но Петкòвден, Пётър, но Петрòвден, петрòви пости, Геòрги, но Гергьòвден.

Влияние на някои югозападни говори (кюстендилски, радомирски, станкедимитровски, самоковски), в които на местна почна изговарят Ванкò – Ванкòв, Занкò – Занкòв, Манò, – Манòв, Сандè – Сандèв, Спасè – Спасèв, Цветкò – Цветкòв.

Влияние на руски език, в който фамилните имена често получават ударение накрая: Гончарòв, Кузнецòв, Лескòв. Обаче руското влияние не е толкова голямо, защото там изговарят Пàвлов, по-често Ивàнов, отколкото Иванòв, а имена Петков, Димитров, Тодоров, Цанков у русите изобщо няма.

Най-важната причина за това изместване е неволният и невинаги съзнаван стремеж да се различат чрез ударението в отделни случаи обикновените прилагателни от фамилните имена: Пàвловата къща, но Никола Павлòв, Пёткова нива, но Стоил Петкòв. Също така и модата, според която ако някой е „нашенец, от наше село“, казват му Ивàнов, Йордàнов, Пётков, Кòзовски, Бèбовски, но ако е изтъкнат общественик или човек от далечно място, става Иванòв, Йорданòв, Петкòв, Козòвски.

От някои лични имена или прякори на **-ьо** покрай редовното фамилно име на **-ев** има и форми на **-иев**: Бàлев и Балиèв, Бърлев и Бърлиèв Мйцев и Мицйèв, Пулев и Пулйèв. Тук **и** се явява поради силно смекчената съгласна пред него и е привлякло ударението.

Обратна промяна, т.е. изместване на ударението към началото на думата, става при редица фамилни имена, образувани от турски заемки **-джия**, **-чия**, **-лия**. В някои днешни говори, особено из Източна България, все повече се засилва тенденцията да изговарят Бàтаклиев вм. Батаклиèв, Бòзаджиев вм. Бозаджйèв, Гèмеджиев, Дàнаджиев или Данàджиев, Дàржелиев, Кèседжиев, Фурнàджиев, Шйшеджиев, Шймналиев, Ябанджиев, Язаджиев. Не са редки и такива случаи – бащата е жив и изговаря името си Балтаджйèв, а синът или внукът е вече Бàлтаджиев. Причината трябва да търсим, от една страна, в желанието да се отдалечи фамилното име от „прозаичните“ думи бозаджия, данаджия ‘телчар’, серкеджия ‘оцетар фурнаджия’, а от друга, в диалектните звателни форми бòзаджи, фурнаджи най-сетне в общата тенденция на езика е да се измества към началото ударението на редица думи, най-вече префигирани съществителни и прилагателни като зàпас, зàпасен, нàука, нàучен, прèдел, прèлом прèломен.

Югозападните имена Близнèв, Радèв, Костèв, Станкèв, Стойнèв в други части на страната получават „нормално“ ударение Блйзнев, Рàдев и т.н.

СЪСТАВ И ЗНАЧЕНИЕ НА ИМЕНАТА

Най-употребимите фамилни имена са образувани от мъжко лично име: Иванов, Стоянов, Василев, Илиев, Минчев. Това е името на бащата, дядото или някой по-далечен пралядо.

При днешната триименна система – лично име, бащино и фамилно – мнозина са възприели за фамилно име бащиното си: Цветан *Тодоров* Белчев, Георги *Цанев* Герговски. Понякога двама или трима братя имат различни фамилни имена: Васил *Николов* Манов, Георги *Николов* Манов, Димитър *Николов* Манов *Близнашки*. При това второто име (или неговият инициал) не всякога е име на бащата. Така поетът П. К. Яворов или Пейо Крачолов Яворов всъщност е Пейо Иванов Хаджитотев Крачолов – с псевдоним Яворов.

Когато бащата прекарва повече от времето си далече извън село или майката е овдовяла рано, или когато тя е по-будна и по-известна, фамилни имена се образуват и от женско лично име и обикновено завършват на **-ин**: Генин, Калицин, Мårин, Паунин, Радин. Не всички имена на **-ин** са образувани от женско име. В Софийско, Брезнишко, Трънско, Берковско и другаде се образуват и от мъжки имена на **-а**: Гоцин от Гоца *м*, Додин от Дода *м*, Мадин от Мада *м*. От мъжко лично име на **-а** могат да се образуват фамилни и на **-ин**, и на **-ов**: от Гопа – Гопин и Гопов, от Кола – Колин и Колов.

Една неголяма група фамилни имена на **-чин** съдържат прозвище по мъж на майката, бабата или прабабата: Андрейчин, Ваканчин, Дееничин, Николчин, Петканчин, Тодовичин, Яновичин – от Андрейца (Андреица) жената на Андрей, Вакан(и)ца, Дееница, Никол(и)ца, Петкан(и)ца, Тодовица, Яновица.

Срещат се наредко из Източна България фамилни имена, образувани от турско лично име: Абдулов, Ахмедов, Бекиров, Горалов, Етемов, Кемалов. Те са възникнали по различни поводи – купил след Освобождението имота на турчина Горал, а съселяните му прикачили и името Горал, бил дългогодишен ратай на Кемал, с държането или фигурата си напомнял турчина Осман и т.н.

Втори голям дял фамилни имена са образувани от личен или родов прякор. Прякорите са твърде разнообразни по произход и значение. Едни са възникнали от телесна особеност, недостатък или повреда (алтъпармак, балабан, дебелян, кривошия, чолак), от отличителна черта на характера или проява на човека (далкалъч, живодер, капнил, пъргавела, никезин, стипцар), от народностно име (абазин, влах, татарин, черкезин), от неприсъща на даден говор, неправилно изговаряна или често повтаряна дума (куги, ка

върим, кардашим), от някоя паметна случка в живота на човека (бръстина, почекай, прежежда), от някаква проста храна (кръкиш, леща, попара, скроб) и много други.

Към- прякорите спадат и ония думи, които означават професията или занаята на човека (биржар, боринар, джамбазин, златар, клисар, ковач, поп), също родното село, града или страната, където дадено лице е ходило и живяло (осиковец, самоковец, казанкалия, аржентинец, бечлия, букурещлия, стамболия).

Образуваните от прякор фамилни имена носят същите окончания, както образуваните от лично име: **-ов** (Аксаков, Болдишков, Кандиларов, Тумангелов), **-ев** и **-иев** (Абрашев, Балджиев, Буюклиев, Дългошиев, Мутафчиев), **-ски** или **-шки**, **-чки** (Айналийски, Борсучки, Гладнишки, Мустакерски), **-ин** (Булин, Дългарадин, Скарбин).

Имена от родно село се срещат най-вече в близкия град или в околните села. При това в Западна България те окончават повече на **-ски**, а в Източна България – на **-лиев**, **-лийски**. В Луковит: Бежански, Блъснишки, Ракитски, Ъгленски (от близките села Бежаново, Блъсничево, Ракита, Ъглен); в Стара Загора: Аратепелиев, Банлиев, Джадъгьолиев, Дованджиев, Енекчиев, Казанкалиев (от с. Адатепе, Баня, Джадъгьол, Дуванджии, Енекчиево, Казанка).

В някои села и градове на Средногорието, в Котел и другаде се срещат родови прякори, образувани от лично име или от прякор с наставка **-ек** (**-ик**) или **-як**: Динек, Крадлек, Футек, Чушлек, Шотряк. Едни от тях са засвидетелствани в тази си форма като фамилни имена, но най-често получават допълнително окончание **-ов**. Понеже имена на – **еков** и **-иков** се срещат много повече и в много по-широк обсег, едва ли срещу всички е имало прякор на **ек**. Напълно възможно е покрай имената от родов прякор + **-ов** вътрешното **ек** да се е обособило като типичен формант и да е почнало да се вмъква в редица други имена, както д от Пандо, Сандо се вмъква в много други имена (срв. с. 26). Ето защо форми като Бобеков, Бойдашеков, Гиников, Кулеков, Минеков, Сребриков тук са обяснени от Бобев, Бойдашев, Гинев, Кулев, Минева, Сребров с вмъкнатото **ек**.

По езика, от който произхождат, най-голяма част от прякорите са турски (още турски от арабски, турски от персийски), после идват българските, а значително по-малко са гръцките, румънските, циганските³ и единични случаи от други езици.

³ За циганските имена е използвана статията на Кирил Костов *Цигански елементи в българската ономастика*. – *Български език*, 1960, с. 431–437.

Значението на по-голяма част от прякорите днес не е известно дори на носителите на съответните имена. Един Чакалов обясняваше, че дядо му от Търново търгувал с кожи, между които имало и кожи от чакали, отдето възникнало името. Обаче име Чакалов и Чакалски се среща още в Самоков, Свищов, Златарица (Еленско), Разград, Варна, Чирпан, Грозден (Карнобатско), Калофер, Славяново (Плевенско), Берковица, Горно Озирова (Берковско). Явно е, че тук не може да се крие съвсем рядкото извън Странджанско животно чакал, а името е възникнало от турската диалектна дума *чакал* 'безхарактерен', която в миналото ще да е била позната у нас – и тъкмо от такива думи най-често възникват прякори. Един Мекекчиев, запитан какво знае за произхода на името си, отговори, че никога не се е замислял по този въпрос и нищо не знае. Такъв отговор дават мнозина други. Това не бива да ни учудва. Голяма част от българите са равнодушни към произхода и значението както на личното си име, така и на фамилното. Обаче не са малко и онези, които с готовност и голяма вещина говорят по тези въпроси. Понякога дават неприемливи от езиково гледище обяснения или се увличат в излишни странични подробности, но все пак тези сведения могат да бъдат полезни за правдивото тълкуване на името.

* * *

Днешните български фамилни имена имат и добри, и слаби страни. Добро е това, че ясно се различават от личните имена и недоразуменията са почти невъзможни, докато в други езици, да речем френски, една и съща форма служи и за лично име, и за фамилно. Добро е и това, че по окончанията нашите имена не са нито прекалено еднообразни, както у някои други народи, например у арменците, нито много различни. Със самата си форма името подсказва, че носителят му е българин или най-малкото – славянин.

Слаба страна е преди всичко честото повтаряне на едни и същи имена – Иванов, Петров, Димитров, Георгиев и съчетания от тези имена – Иван Петров, Петър Димитров, Димитър Георгиев. Такива „обикновени“ имена по-мъчно се запомнят, по-мъчно се свързват с представата за дадено лице. Задължително въведената триименна система в паспорти и официални документи не разрешава напълно въпроса, защото повтарянията не могат да се избягнат – пак се срещат по няколко Иван Георгиев Иванов, Димитър Иванов Димитров и т.н.

Друг, и то много болезнен недостатък на нашите фамилни имена е големият брой турски корени. Понякога се заредят в някой списък Абаджиев, Авджиев, Айджиев, Айналиеви, Айранджиев, Аканджиев, Актар-

джиев, Алмаджиев, Араджиев, Астарджиев, Бакалбашиев, Балджиев, Балтаджиев, Балъкчиев, Батанджиев, Бахчеванджиев, Бегликчиев, Бедаваджиев, Бейгирджиев, Биринджиев, Бичкиджиев, Боланджиев, Бунарджиев, Бургуджиев, Бучакчиев, Бюлюкбашиев – кои от кои по-грозни и непонятни.

От Възраждането насам голям брой турски думи отпаднаха от нашия език, в топонимията турските имена на градове, села, планински върхове и местности се сведоха до възможния минимум, само в антропонимията турските прякори и фамилни имена още стоят непокътнати, почти както са били през време на робството. Но тогава много повече българи са знаели турски език, та имената са им били понятни; днес не е така, а утре ще бъдат още по-чужди и непознати.

Опити за побългаряване на чуждите по произход фамилни имена са правени още по време на Възраждането. Най-често чрез превод: вместо Бакърджиев – Медникаров, вм. Сахатчиев – Часовникаров, вм. Терзиев–Шивачев или Шиваров. В много случаи този тип български имена са възниквали самостоятелно и не са превод на турски.

Прежеждане на турските имена не може да се прилага навред, пък и не е желателно, защото много прякори посочват отрицателни качества или телесни недостатъци, напр. Бербаатов (от *berbat* ‘мръсен, изцапан’), Битлиев (от *bitli* ‘въшкав’), Гебешев (от *gebeş* ‘простак, глупак’), Джебаров (от *cebbar* ‘потисник, угнетител’), Ирибаджаков (от *iğgi basak* ‘кривокрак’), Камбуров (от *kambur* ‘гърбав’), Кодошев (от *kodoş* ‘сводник’), Къркеланов (от *kirk yalan* 40 лъжи, голям лъжец’), Тамахяров (от *tamahkâr* ‘скъперник’), Убуоров (от *obur* ‘лаком, ненаситен’), Чапрашиков (от *çarpaşik* ‘объркан, забъркан’), Чатлаков (от *çatlak* ‘малоумен, смахнат’), Яланджиев (от *yalancı* ‘лъжец’). Затова мнозина изоставят старите си семейни прякори – все едно дали са български или от чужд произход – и възприемат бащино или дядово лично име за фамилно.

Някои си създават фамилно име от готови топоними. В землищата на нашите села и градове се срещат хубави български имена на местности, долчини, хълмове, рекички и т.н. Който е имал имот на такова място, понякога си образува фамилно име от името на този имот, както се практикува в много други страни. Така от местното име Тризлата в северозападната част на Витоша е възникнало името Тризлински в с. Кладница и по-сетне Тризлинцев в София; от местност и река Орля над с. Врачеш, Ботевградско – Орленски; от махала Венеца – Венчарски в с. Калугерово и Своде, Ботевградско; от местности и стари кошарица около с. Лакатник – Брезовски, Виноградски, Капинярски, Малорътски, Проходски. Тук има широк простор за обновяване на фамилните имена.

БЕЛЕЖКИ ЗА ФОНЕТИКАТА НА ИМЕНАТА

Почти всички фонетични промени на имената са в съгласие с промените, които стават в езика изобщо. Едни от тях са засегнати на с. 25. Освен тях:

Смесването на неударени **а с ъ, о с у, е с и** е отразено и в официалната писмена форма на имената: Вакрил и Въкрил, Пъдарев и Падарев, Събина и Сабина, Бетовски и Бетувски, Комитски и Кумитски, Венцеслав и Венцислав, Демирев и Димирев, Футеков и Футиков. Това смесване отива и по-нататък – неударено **а** или **ъ** се явява вместо **о** или **у**, и обратно: Булгурков и Балгурков, Бурмов и Бармов, Кабаков и Кобаков, Кавалджиев и Ковал-джиев, Кулаксъзов и Калаксъзов, Моралиев, Моралийски и Маралиев, Маралийски, Нягол, Нягул и Нягал.

Старият **ѣ** се изговаря като **я** в редица имена, където по общобългарски има екавска форма: Ляпе, Ляпче срещу Лепо, Лепой, Млячков срещу Млечков, Мянъо, Мянчо срещу Меньо, Менчо, Мяшев, Мяшков срещу Мешев, Мешков, Нямпов, Обрятко.

В имена от неславянски произход, дето не е имало **ѣ**, по подобие на български думи се явява вторично якане: Армян, Армяна, Армянко от Армен, Арменко, Витлям от Витлием, Гямо от Гемо, Гяно, Гято от Гено, Гето, Дюлгяров срещу Дюлгеров, Желябов от Желебов, Иргянов срещу Ергенов, Лявчо от Левчо, Лячо, Лячко от Лечо, Лечко.

Гръцките календарски имена са възприемани у нас повече с тяхната писмена форма, затова гръцкото **γ** пред **е** или **и** се запазва като **г**, а само в редки случаи из говорите има новогръцки изговор **й**: Георги, Генади, Евгения, Ангел, но Йорго.

В новогръцки **с γ** пред **ε, ι** се означава **й** – и това практикувано в миналото и у нас изписване е отразено в имена като Гянче (=Янче), Маргьола (=Мариола), Стогяно (=Стоян).

Гръцкото **σ** е застъпено у нас със **с** или **ш** според говора, отдето е проникнало: Асима и Ашима, Сидер и Шидер, Стерьо и Щерьо.

В редица фамилни имена от румънски произход се явява **л** вм. **р**. В едни случаи това може да се сметне като дисимиляция на второто **л**: Брънзалов (от рум. *brînzar*), Капралов и Капралски (*săprar*), но по-често преходът на **р** в **л** не се дължи на дисимиляция: Бадаланов (*bădăran*), Бонгалов (*bongar*), Бакалов (*văcar*), Мацалов (*mățar*), Чуколов (*ciucure*). Най-вероятно е нашите фамилни имена да са образувани от диалектни румънски форми с **l** срещу общорумънско **g**. Срещат се и двойни форми: Вицелов и Вицеров (*vițel*).

Подобно редуване на **л** и **р** се среща и при някои имена от турски произход: Балбузанов и Барбузанов, Балимезов и Баримезов, Беделев и Бедерев, Гюлмезов и Гюрмезов.

Имената, образувани от турско съществително с основа на звучна съгласна, която в краесловието се обеззвучава (например kurt, kurdu), у нас по-често са с беззвучна съгласна: Джелепов, Курти, Сарачев, Халачев, но се явяват и със звучна: Джелебов, Курдо, Сараджов, Халаджов.

Имената на българските католици в по-голямата си част са еднакви с общобългарските, но в някои има черковнолатински изговор на β , η , σ и др.: Абрамин срещу Аврам, Аброн – Аврони, Амбрози – Амвроси, Бартол – Вартоломей, Йозо – Йосиф, Рафаел – Рафаил, Тобия – Товиат.

БЕЛЕЖКИ ЗА ГЕОГРАФИЯТА НА ИМЕНАТА

Разпространението на личните и фамилните имена по населени места представя пъстра и сложна картина. Едни имена се срещат начесто из цяла България, други са по-редки, но също се явяват на много места из страната, трети са разпространени в отделни по-големи области, четвърти – в малки околии, а пети – само в единични села или градове. Най-сетне не е рядкост някое име да се носи само от един род или един човек в страната.

Поради многократните преселвания редица имена са излезли от старите си граници и днес се явяват далече извън тях, но има и обратни случаи – някои имена в миналото са се срещали в много по-широк обseg, а сега са ограничени в две-три близки села или градчета.

Типичните имена често пъти подсказват откъде е лицето или неговият род. Такива примери са дадени твърде много в речника. Там са посочени – доколкото можаха да бъдат установени – родните места на лицата с по-редки имена.

* * *

Дадените в този речник имена са предоставени различно:

- ♦ С посочване на произхода и значението, също на мястото или местата, където се срещат.
- ♦ С посочване на произхода или с посочване на мястото.
- ♦ Само регистрирани като имена, които се срещат у българи.
- ♦ Когато посоченото място е село или малък град, името най-често е тамошно, но за многолюдните градове тази бележка показва само къде е записано името, което може да е привнесено от други области на страната при голямото раздвижване на населението от Освобождението насам, особено през последните десетилетия. Имена, след които няма никаква бележка, са записани в София.

**РЕЧНИК НА ЛИЧНИТЕ И ФАМИЛНИТЕ
ИМЕНА У БЪЛГАРИТЕ**

СЪКРАЩЕНИЯ

<i>м</i>	лично мъжко име
<i>ж</i>	лично женско име
<i>ф</i>	фамилно име
<i>пр</i>	прякор
<i>р.</i>	роден
<i>вж.</i>	виж, вижте
<i>вм.</i>	вместо
<i>диал.</i>	диалектно
<i>остар.</i>	остаряло
<i>срв.</i>	сравни, сравнете
<i>съкрат.</i>	съкратено
<i>умалит.</i>	умалително
<i>ЗБ</i>	Западна България
<i>ИзБ</i>	Източна България
<i>СБ</i>	Северна България
<i>СЗБ</i>	Северозападна България
<i>СИЗБ</i>	Североизточна България
<i>ЮБ</i>	Южна България
<i>ЮЗБ</i>	Югозападна България
<i>ЮИЗБ</i>	Югоизточна България

<i>анг.</i>	английско
<i>ар.-тур.</i>	турско от арабски
<i>арум.</i>	арумънско
<i>гр.</i>	гръцко
<i>гр.-тур.</i>	турско от гръцки
<i>евр.</i>	староеврейско
<i>исп.</i>	испанско
<i>ит.</i>	италианско
<i>л.и.</i>	лично име
<i>нем.</i>	немско
<i>пер.-тур.</i>	турско от персийски
<i>пол.</i>	полско
<i>рум.</i>	румънско
<i>рус.</i>	руско
<i>тур.</i>	турско
<i>ф.и.</i>	фамилно име
<i>фр.</i>	френско
<i>чеш.</i>	чешко

* звездичка пред име или дума показва, че дадената форма не е засвидетелствана.

А

- Аарон** *м* — вм. Арон. Темишвар, 1843.
- Абаджиев** и **Абаджийски** *ф* — от *абаджия* 1. производител и търговец на аби (плат); 2. шивач на аби' (ар.-тур. *abacı*). Нарядко из ИЗБ.
- Абажѐр** и **Абажѐров** *ф* — от рум. *abager* 'абаджия'. (Христофор В. Абажер, Болград, 1857; Василий Х. Абажеров, Кишинев, 1857).
- Аба̀за** *пр* — от *аб̀аз(ин)* — лице от севернокавказка народност абхазы, представители от която навярно са били изселени у нас заедно с черкези и татари; срв. Черкезов, Татаров; или от диал. *Абаз̀а* безимотен човек, голтак, бедняк'. Пловдив, 1900. **Абаз̀ов** *ф*. Варненско, Шуменско, Лозенградско, Ботевградско.
- Абан̀озов** (и **Абан̀осов**) *ф* — от гр.-тур. *abanoz* 'южно дърво с тъмна дървесина', прен. 'черен, мургав човек'. Стара Загора, Враца, Габрово, Шумен.
- Аба̀рев** *ф* — от прякор *Аба̀ра* 'човек, който носи съобщения, новини' (от диал. *абар*, ар.-тур. *haber*); срв. Билдирев. Козлодуй, Хърлец (Оряховско).
- А̀бгузов** *ф*. Враца.
- А̀бдов** *ф* — от ар.-тур. *abit, abdi* 'роб, раб божи' (?). Ставерци (Оряховско).
- А̀бдулов** *ф* — от турско л.и. Абдул. Шумен, 1900, София, 1908, Враца, Панагюрище.
- А̀бединов** *ф* — от тур. л.и. Абедин. София.
- А̀бизанов** *ф* — от диал. **абизан* 'глад, гладуване'. Самоков.
- А̀блена** *ж* — от диал. *а̀блен* 'планински божур' или 'дърво яблан'. ЮЗБ.
- А̀бленка** *ж* — умалит. от *А̀блена*. Софийско, Трънско.
- А̀бленко** *м* — мъжка форма срещу *А̀бленка*, Трънско.
- А̀бѝв** *ф* — от прякор *А̀бѝта*, съкрат. от *Абаджията* (?). Казанлък.
- *А̀брамиан** *м* — от **Абрамий* (Аврам) + *-ан*. **А̀брамианов** *ф*. Русе, 1881.
- А̀бра̀шев** — от диал. *аб̀ра̀ш* 'съвсем рус и светлоок' (ар.-тур. *abraş*). Котел, Стара Загора.
- А̀бра̀шков** *ф* — от прякор *А̀бра̀шко*; вж. *А̀бра̀шев*.
- А̀бровски** *ф* — може би от *А̀рбовски* с метатеза. Мездра.
- А̀брѝн** *м* — гр. *Ἀβρων* с по-рядък изговор *б* на *β*. *А̀бронов* *ф*. Пловдив.
- А̀вакѝм** *м* — библейско име, евр. 'борец', давано у нас като защитно име при детска смъртност. Гнойница (Ломско), Русокастро (Бургаско), Родопите.
- А̀валяков** *ф* — според семеен спомен от с. Горна Росица, Севлиево: били тепавичари и от *валяк* възникнал прякор *А̀валяка*. Севлиево, Русе.
- А̀вга̀рски** *ф* — поради често повтаряне на гр. *αυγό* 'яйце'. Караш (Врачанско), Разград.
- А̀вгерѝн** *м* — от гр. *αυγερίνος* 'зорница'. **А̀вгерѝнов** *ф*. Несебър, 1917.
- А̀вгерѝнѝ** *м* — видоизменено от *А̀вгерѝн*. Варна.
- А̀вгу̀ст** *м* — лат. *Augustus* 'възвишен, свещен'. Рядко.
- А̀вгу̀ста** *ж* — женска форма от *А̀вгу̀ст*. Рядко.
- А̀вгу̀стин** *м* — лат. *Augustinus*, производно от *А̀вгу̀ст*. Доста разпространено у католици покрай свети *А̀вгу̀стин*. Пловдив, Пловдивско, Свищовско, Хасковско. **А̀вгу̀стинов** *ф*.